

Muž na rodičovské dovolené

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury

Autor práce: **Bc. Tereza Pražáková**
Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tereza Pražáková**
Osobní číslo: **P13000783**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství českého jazyka a literatury
Název tématu: **Muž na rodičovské dovolené**
Zadávatel katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zabývá tématem genderového rozdělení rolí v péči o potomka, přičemž se konkrétně zaměřuje na "společensky nestandardní" situaci muže na rodičovské dovolené. Teoretická část diplomové práce se bude věnovat zmapování přístupu k analýzám péče o předškolní děti. Autorka se zaměří na feministické paradigma sociologie a sociální psychologie a bude analyzovat literaturu a výzkumy, které se tímto tématem zabývají. Detailněji se zaměří na důvody rozhodnutí otců pro nastoupení na rodičovskou dovolenou a na srovnání situace matky a otce na rodičovské dovolené. V praktické části diplomové práce bude použit kvalitativní výzkum rozhovory s vybranými muži na rodičovské dovolené (jako ilustrace k tématu). Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bakalář, Eduard. Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít. Praha: Vyšehrad: 2002.

Křížková, Alena, et. al. Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

Nešporová, Olga. Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené. Praha: VÚPSV, 2005.

Sedláček, Lukáš; Pleskotová, Kateřina. Aktivní otcovství. Brno: Nesehnutí, 2008.

Valdrová, Jana, et. al. ABC feminismu. Brno: Nesehnutí, 2004.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce:

10. dubna 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Ondřejovi Lánskému, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, za jeho rady a celkovou podporu při tvorbě práce.

Anotace

Diplomová práce „*Muž na rodičovské dovolené*“ se zabývá problematikou rozdělení rolí v péči o potomka, důraz je kladen především na situaci muže na rodičovské dovolené. Pozornost je zaměřena na péči o potomka v raném věku, dále na proměnu rolí v rámci tradičně chápaného modelu rodiny. Teoretická část práce detailněji vysvětluje pojem otcovství a jeho proměny v historickém kontextu. Podstatná část je věnována vysvětlení pojmů mateřská a rodičovská dovolená, aktivní otcovství, dále je pozornost zaměřena na postihnutí důvodů pro nástup otce na rodičovskou dovolenou, a v neposlední řadě také pohledu okolí na tuto „společensky nestandardní“ situaci. Praktická část diplomové práce obsahuje analýzu hloubkových rozhovorů otců na rodičovské dovolené, a doplňuje tak teoretická východiska diplomové práce.

Klíčová slova: rodičovská dovolená, role, péče, raný věk, otcovství, důvody, dítě, matka

Annotation

This thesis "*Man taking a parental leave*" deals with the distribution of roles in the care of a child, the main emphasis is placed on the situation when a men takes a parental leave. Attention is focused on the care of the child at an early age, as well as the transformation of roles within the traditionally understood family model. The theoretical part explains in detail the concept of paternity and its changes in historical context. A substantial part explains terms of maternity and parental leave, active paternity, furthermore is attention focused on description of the reasons why fathers go to parental leave, and last but not least opinion of the surrounding on this "socially non-standard" situation. The practical part contains an analysis of in-depth interviews of fathers on parental leave and complements the theoretical basis of the thesis.

Keywords: parental leave, role, care, early age, paternity, reasons, child, mother

Obsah

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Vymezení základních pojmů	11
2 Péče o děti v raném věku.....	17
2.1 Vývojová stádia a důležitost matky a otce	17
2.2 Péče o děti v raném věku v rámci vzdělávacího systému v České republice	29
3 Genderové role v péči o potomka	31
3.1 Definice pojmu gender	31
3.2 Proměna rolí v rámci rodiny.....	33
3.3 Výchova a genderové role.....	36
3.4 Genderové stereotypy.....	38
4 Otcovství.....	41
4.1 Otcovství jako pojem.....	41
4.2 Role otce v rodině a její proměny	42
4.3 Vztah otec – dítě.....	45
5 Muž na rodičovské dovolené.....	47
5.1 Definice pojmu mateřská a rodičovská dovolená.....	47
5.2 Matka vs. otec na rodičovské dovolené	50
5.3 Aktivní otcovství	52
5.4 Muži na rodičovské dovolené: Česká republika vs. Švédsko	56
5.5 Muž na rodičovské dovolené z pohledu okolí.....	58
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	60
6 Výzkumné šetření.....	60
6.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky	60
6.2 Výzkumné metody a techniky.....	60
6.3 Charakteristika výzkumného souboru.....	65
6.4 Zpracování a vyhodnocení dat.....	65
6.5 Závěr výzkumu.....	80
ZÁVĚR	83
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERARY	85

Seznam tabulek

Tab. 1	Charakteristika výzkumného souboru.....	65
Tab. 2	Zaměstnání otce a matky, hlavní důvod nástupu na RD	67
Tab. 3	Odchod na RD ze strany otce; reakce matky, dítěte a otce	70
Tab. 4	Reakce okolí na rozhodnutí nástupu na RD otcem dítěte	76

ÚVOD

Téma „*Muž na rodičovské dovolené*“ jsem si pro svou diplomovou práci zvolila z toho důvodu, že se jedná o aktuálně se rozšiřující trend, který souvisí s proměnou společnosti a s proměnou genderových rolí v oblasti rodinných vztahů vůbec. Tento posun má dopad na vývoj postavení muže a ženy ve společnosti. V současném euroamerickém kontextu má značný vliv demokratické nastavení společnosti právě na požadavek stejných práv obou pohlaví. V péči o dítě bylo běžnou praxí, že tuto roli zastávala žena, která se starala o děti a domácnost, zatímco muž jakožto živitel rodiny zajišťoval to, aby byla rodina řádně finančně zajištěná. S ohledem na postupné pronikání žen na trh práce se ovšem proměňuje také toto nastavení. Většinou s přihlédnutím k zaměstnání, potažmo k finanční stránce, nastává stále častěji situace, kdy s potomkem doma zůstane otec, zatímco matka pracuje.

Ve své diplomové práci se nejprve zaměřím na vývojová stádia v raném věku s důrazem právě na úlohu matky a otce ve vztahu k dítěti. Považuji za důležité toto období zmapovat, jelikož s tím souvisí také řada psychologických teorií, které se v průběhu dob také vyvíjí, a mají tak značný vliv na genderové rozdělení rolí v péči o potomka. Uvedme si například tradiční názor, že pevné pouto může být navázáno pouze mezi dítětem a matkou. Ten byl později vyvrácen myšlenkou, že to nemusí být pouze matka, se kterou dítě tento blízký vztah naváže, ale může to být jiná blízká osoba, která o dítě v tomto období výhradně pečuje.

Dalším důležitým tématem, které s péčí o potomka souvisí, je nastavení a proměna genderových rolí v rámci rodiny. Tradiční schéma postupně oslabuje, rozdělení rolí je různorodé. Vždy záleží na tom, jak se partneři domluví. Už se tedy nepozastavujeme nad tím, že domácnost a děti obstarává muž, zatímco žena pracuje a obstarává rodinu po finanční stránce. Ovšem fakt, že živitelkou je žena a muž se stará o potomky ještě nutně

nemusí znamenat, že v rámci rodiny nefunguje tradiční model např. v zajištění chodu domácnosti.

Proměňuje se nejen rozdělení genderových rolí, ale také role matky a otce. V mé diplomové práci bude pozornost zaměřena především na roli otce a proměny jeho postavení v současné době. V různých dobách se jeho postavení proměňovalo s ohledem na cíle a hodnoty té či oné společnosti.

V současnosti se setkáváme stále častěji s pojmem aktivní otcovství. Jedná se o takové otce, kteří se stále více aktivně podílejí na výchově potomka. S tím souvisí také muž, který zastává roli hlavní pečující osoby. Otcové na rodičovské dovolené jsou různě podporováni také nastavením rodinné politiky daného státu. Ve srovnání např. se skandinávskými zeměmi je Česká republika ještě v začátcích, ale od roku 2001 zákonným ustanovením rodičovské dovolené posunula své kroky vpřed, jelikož tak umožnila možnost výběru v tom, kdo se o dítě bude po uplynutí mateřské dovolené starat. Zda v tom bude pokračovat žena, anebo muž. S tímto zákonným opatřením byla podpořena větší kombinovatelnost v rámci péče o dítě, a otcům tak byla otevřena nová cesta a možnost, jak se o dítě starat.

Teoretická část diplomové práce bude ilustrativně doplněna výzkumným šetřením, které se uskuteční pomocí hloubkových rozhovorů s otci, kteří rodičovskou dovolenou buď v současné době absolvují, nebo již absolvovali. Jsem toho názoru, že konkrétní zkušenosti mužů na rodičovské dovolené mohou vhodně podpořit a doplnit teoretické poznatky práce. Důraz bude v práci kladen zejména na seznámení s hlavními rozdíly v oblasti péče ze strany otce a ze strany matky, dále na uvedení hlavních důvodů pro nástup na rodičovskou dovolenou, a v neposlední řadě na poukázání pohledu okolí na tuto zatím méně standardní situaci muže na rodičovské dovolené.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

Na začátku textu je třeba definovat základní pojmy, se kterými se budeme setkávat v průběhu celé práce. Jedná se o pojmy rodina, rané dětství, gender, rodičovská dovolená a aktivní otcovství.

Definice **rodiny** existuje celá řada, zmiňme si proto jen některé. Vybrala jsem definici ze Sociologického slovníku a ze Sociologie Anthonyho Giddense, a to z toho důvodu, jelikož obě ve své podstatě říkají to samé, ovšem každá odlišným způsobem. *Sociologický slovník* vymezuje rodinu následovně: „Proto je možné s určitou licencí považovat rodinu za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, z něhož část členů je vzájemně spojena pokrevním nebo adoptivním, sociálním vztahem rodič – dítě, druhá část vztahem matka – otec, třetí část, která se vždy nutně nemusí objevovat, vztahem pokrevním nebo adoptivním, sourozenectvím, všichni vztahem příbuzenství v sociálně sankcionovaném více či méně trvalém sociálním vztahu.“¹ Britský sociolog Anthony Giddens definuje tento pojem v publikaci *Sociologie*: „Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“² Rodina je základní jednotkou společnosti. Je určena minimálním počtem tří osob, a to z toho důvodu, že dva lidé tvoří pouze pár (manželský, nemanželský), ale ne rodinu. Členové rodiny jsou vzájemně spojeny určitými vazbami a vztahy.

Rodina plní řadu funkcí, které se vyvíjí v souvislosti s proměnami společnosti. Vždy záleží na tom, jaké jsou v konkrétní době upřednostňovány cíle výchovy. Jozef Výrost uvádí v publikaci *Aplikovaná sociální psychologie* čtyři základní funkce rodiny, tedy funkci reprodukční,

---

¹ Geist, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 344.

² Giddens, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 156.

materiální, výchovnou a emocionální. V souvislosti s **reprodukční funkcí** rodiny upozorňuje autor na proměny této funkce: „Reprodukční funkce rodiny byla a je jedním z nejobvyklejších a nejpříjemnějších důvodů pro existenci rodiny. Je třeba si ale uvědomit, že rodina ztrácí svou nezastupitelnou úlohu v procesu reprodukce vlivem rozvoje genetiky a technického rozvoje v oblasti medicíny vůbec.“³ **Materiální funkce** rodiny byla v minulosti významnější než nyní, jelikož rodina byla samostatně hospodářící jednotkou, kde byli „slabší členové rodiny a děti plně odkázáni na materiální pomoc produktivních členů.“⁴ Na tento fakt upozorňuje také francouzský sociolog François de Singly, který upozorňuje na podporu státu, který „pomáhá snížit závislost rodiny na podpoře příbuzných a sousedů, ženy na muži a dítěte na rodičích.“⁵ **Výchovná funkce** je nezbytná pro zařazení jedince do společnosti, a právě rodina prostřednictvím výchovy pomáhá k socializaci dítěte a jeho základní orientaci v okolním světě. Tato funkce rodiny je velice podstatná, ale nenáleží pouze jí. Tento úkol zajišťuje také instituce školy, jež je charakterizována především vzděláváním a výchovou jedince. **Emocionální funkce** rodiny je zcela jedinečná a nezastupitelná: „Rodina se definuje především emoční podporou, kterou svým členům zaručuje,“⁶ poukazuje François de Singly. Jedná se o funkci, která je ve své podstatě nenahraditelná, a pokud je rodina dysfunkční, nemůže emoční složku plně uspokojit. Proměny funkcí v souvislosti s vývojem společnosti vysvětluje také socioložka Radka Dudová: „Rodina tak v současné době naplňuje jiné funkce než v minulosti. Zatímco dnes je v první řadě místem konstrukce a ověřování osobní identity na základě blízkých citových vztahů mezi jednotlivými členy, ve své tradiční fázi trvající

---

³ Výrost, J.; Slaměník I. *Aplikovaná sociální psychologie. I.* Praha: Portál, 1998, s. 325.

⁴ Tamtéž, s. 326.

⁵ Singly, François de. *Sociologie současné rodiny.* Praha: Portál, 1999, s. 37.

⁶ Tamtéž, s. 20.

až do 19. století byla její hlavní funkcí transmise ekonomických statků, a zájmy rodiny byly tak nadřazeny zájmům jejích jednotlivých členů.“⁷

Dětství je první etapa vývoje jedince, během níž probíhá primární socializace, osvojování hodnot, norem a jazyka. Období dětství a postavení dítěte vždy závisí na historickém a kulturním vývoji společnosti. Toto období je členěno do několika vývojových etap, počínaje prenatálním obdobím a konče pubescencí. Pojem dítě je důležité vymezit také z hlediska zákonných opatření. Takto vymezuje výše uvedený pojem Úmluva o právech dítěte, která byla schválena v r. 1989, a zajišťuje tak právní ochranu dětí: „Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“⁸

Pro nás je ovšem důležité vymezit období **raného dětství**. Existuje celá řada různých periodizací vývoje dítěte. Období raného dětství, které je stěžejní pro tuto práci, zahrnuje následující stádia: stádium novorozence (do jednoho měsíce), stádium kojence (od jednoho měsíce do jednoho roku), dále stádium batolete (od jednoho do tří let) a stádium předškolního věku (od tří do šesti až sedmi let). Jedná se tedy o věkové rozmezí dítěte od narození do 6, popř. 7 let, kdy jedinec prochází různými vývojovými změnami. Různí autoři pojímají tato období ze svého úhlu pohledu a jejich dělení je subjektivní. Například švýcarský vývojový psycholog Jean Piaget rozděluje vývojová stádia na senzomotorické, předoperační, dále stádium konkrétních a formálních operací. Každé z těchto stádií je příznačné jinými vývojovými specifiky duševního zrání. „V zahraničí je používán pojem ‚raný věk‘ běžně pro celé období vývoje dítěte od narození po vstup do primárního vzdělávání, což je téměř ve všech zemích věk šesti let...V českém prostředí se

---

⁷ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 20.

⁸ Zákony pro lidi [Česká republika]. Úmluva o právech dítěte [online; rok zpracování 1991] Dostupný z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>.

běžně pojmy raný věk, rané dětství či raná péče nepoužívají. Šulová (2005), ale i někteří další čeští psychologové, používají pojem raný ve spojení s psychickým vývojem, který spojuje jednotlivá vývojová období: prenatální, novorozenecké, kojenecké, batolecí a předškolní období. V českém prostředí se pro období od narození dítěte po vstup do primárního vzdělávání neuznává jeden společný pojem.⁹ Vidíme tedy, že použití pojmu rané dětství není jednotné a liší se v různých zemích.

Jelikož práce se zabývá genderovým rozdělením rolí v péči o potomka, je nezbytné tento pojem definovat. Pojem **gender** „odkazuje na sociální rozdíly (v protikladu k biologickým rozdílům) mezi muži a ženami, které jsou kulturně a sociálně podmíněné, konstruované, tj. mohou se v čase měnit a různí se jak v rámci jedné kultury, tak mezi kulturami.“¹⁰ S pojmem gender také úzce souvisí socializace, jelikož pomocí ní se učíme genderovým rolím. Američtí sociologové C. M. Renzetti a D. J. Curran v publikaci *Ženy, muži a společnost* poukazují na to, že pohlaví je naše biologická danost, která slouží jako základ společenské kategorie nazývané gender (maskulinita a femininita).¹¹ Pojem gender pak definují jako „společensky utvářené postoje a modely chování, obvykle dichotomicky¹² dělené na mužské a ženské.“¹³ S pojmem gender souvisí také pojem **genderové role**, které jsou výše uvedenými autory definovány jako „společenské role předepsané členům společnosti na základě jejich pohlaví.“¹⁴

Pojmy **mateřská a rodičovská dovolená** jsou definovány v §195 - §198 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce. Mateřská dovolená je uvedena v §195 a je určena výhradně matce dítěte. Ve výše zmíněném paragrafu je

---

⁹ Syslová, Z. et al. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 16.

¹⁰ Linková, M. *Gender v sociologii. Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2000, roč. 1, s. 2.

¹¹ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Přel. Lukáš Gjurič. Praha: Karolinum, 2003, s. 20.

¹² dichotomicky = dvojčlenně, tříděno na dvě možnosti

¹³ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 231.

¹⁴ Tamtéž, s. 58.

uvedená délka čerpání mateřské dovolené: „V souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě přísluší zaměstnankyni mateřská dovolená po dobu 28 týdnů; porodila-li zároveň 2 nebo více dětí, přísluší jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů.“¹⁵ Dále paragraf určuje nástup na mateřskou dovolenou, což je zpravidla 6 týdnů před očekávaným porodem. V souvislosti s aktivním podílením otců na péči o dítě byl společně s novelou Zákoníku práce v roce 2001 zaveden pojem rodičovská dovolená. V tomto ohledu shledávám vliv sociologie na oblast zákonného opatření s přihlédnutím k rozdělení rolí v péči o potomka. Rodičovská dovolená je definována v §196: „K prohloubení péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost rodičovskou dovolenou. Rodičovská dovolená přísluší matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku 3 let.“¹⁶ Rodiči pečujícímu o dítě dle Zákona o státní sociální podpoře náleží rodičovský příspěvek. „Na rodičovský příspěvek má rodič nárok tehdy, pokud po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě do 4 let věku (popř. do 7 let, je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené).“¹⁷

V neposlední řadě je důležité vysvětlit také pojem **aktivní otcovství**, jelikož se jedná o stěžejní téma celé práce. Psycholog Eduard Bakalář ve své publikaci *Průvodce otcovstvím* uvádí definici otce: „Otec je definován jako rodič mužského pohlaví. Rozlišujeme roli biologickou (otec je ten, kdo dítě zplodí), sociální (otec je ten, kdo se o dítě dlouhodobě rodičovsky stará, kdo je vychovává) a právní (komu přináleží rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti).“¹⁸ Pojem aktivní otcovství souvisí s proměnou genderových

---

¹⁵ Zákony pro lidi [Česká republika]. Zákoník práce [online; rok zpracování 2006] Dostupný z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262#cast8>

¹⁶ Tamtéž, §196.

¹⁷ Štamberková, J.; Štefko, M. *Využívání mateřské a rodičovské dovolené*. Praha: Český helsinský výbor, 2007, s. 61.

¹⁸ Bakalář, E. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 190.

rolí v současné společnosti. Ženy se dostávají do pozic, které byly dříve výhradně určeny mužům (studují, zastávají řídicí pozice atd.). Muži se na druhou stranu dostávají do pozic, které dříve zastávaly především ženy. Jednou z těchto oblastí, kam muži čím dál tím intenzivněji pronikají, je právě péče o dítě. A s tím souvisí také samotný pojem aktivní otcovství. Poradenský psycholog Tomáš Novák upozorňuje na označení „new fatherhood“. Autor vysvětluje, že tento nový, aktivní a angažovaný otec je zde ve své podstatě vnímán jako muž, pro něhož je důležitou hodnotou naplnění podílu na výchově dětí. Umí se o děti postarat a nebojí se toho. V souvislosti s tímto pojmem upozorňuje na vyrovnané schopnosti mužů a žen v oblasti péče o dítě, kterou muži nesplňují v jediné věci: „Ostatně vědecky je jednoznačně prokázáno, že toho jsou muži s výjimkou kojení schopni.“¹⁹ Důležitá je ochota a poskytnutí příležitosti k tomu, aby se muži mohli angažovat, a společně s matkou mohli oba vůči dítěti zastávat roli imponujícího vzoru a poskytovat dostatek empatie vůči potřebám jejich potomka. V souvislosti s tím upozorňuje autor na možné složité postavení tzv. nového otce. Vysvětluje, že „úkol je zůstat imponujícím otcem a přitom se inspirovat mnohými původně mateřskými dovednostmi.“²⁰ Dále zmiňuje také obdobné vnímání v pozici matky. „Pokud žena hodlá spojit péči o děti s profesionálním uplatněním, je ve srovnatelné situaci.“²¹ V tomto případě na rozdíl od autora neshledávám v této situaci takový problém. Dle mého názoru lze být zároveň imponujícím otcem současně s empatickými až mateřskými dovednostmi. To samé ze strany matky, která spojí svůj profesní život s péčí o dítě. Tento pohled může být ovlivněn a zkreslen z vnější strany, čili z pohledu okolí, které na základě stereotypů a předsudků může tyto méně standardní situace vnímat jinak, než jsou ve skutečnosti.

---

¹⁹ Novák, T. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013, s. 99.

²⁰ Tamtéž, s. 98.

²¹ Tamtéž, s. 98.

2 Péče o děti v raném věku

2.1 Vývojová stádia a důležitost matky a otce

Zora Syslová s kolegy ve své publikaci vysvětluje pojem raný věk: „V zahraničí je používán pojem ‚raný věk‘ běžně pro celé období vývoje dítěte od narození po vstup do primárního vzdělávání, což je téměř ve všech zemích věk šesti let.“²² Toto období zahrnuje jednotlivá vývojová stádia, kterými se podrobněji zabývá vývojová psychologie. Psycholožka Marie Vágnerová, která je přední odbornicí v oblasti pedopsychologie, vývojové psychologie a psychologie handicapu, uvádí, že „vývojová psychologie je zaměřena na zkoumání souvislostí a pravidel vývojových proměn v jednotlivých oblastech lidské psychiky i celé osobnosti a na porozumění jejich mechanismům.“²³ Zaměříme se tedy na jednotlivá vývojová stádia v období raného věku, kterými jsou období prenatální, novorozenecké, kojenecké, batolecí a předškolní. V jednotlivých fázích se budeme zabývat především vztahem mezi dítětem a matkou, dále vztahem mezi dítětem a otcem, také mezi rodiči navzájem, a zároveň proměnami těchto vztahů. V souvislosti s vývojovými stádii budou připomenuty také jednotlivé významné teorie zabývající se touto tematikou.

Prenatální období

Prenatální vývoj trvá devět měsíců. Jedná se o dobu od oplození vajíčka po narození dítěte. Již v této době je matka spojena s dítětem. To, jakým způsobem žena těhotenství prožívá, ovlivňuje samotný vývoj jedince. „Obecně lze říci, že pro dobrou psychickou pohodu budoucí maminky je nesmírně potřebná ochraňující podpora jejího partnera.“²⁴ Důležitá není jen podpora nastávajícího otce, ale také širšího příbuzenstva. Jak upozorňuje

---

²² Syslová, Z. et al. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. C. d., s. 15.

²³ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 11.

²⁴ Jedlička, R. *Psychosociální vývoj dítěte a jeho poruchy z hlediska hlubinné psychologie*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2001, s. 18.

Jedlička ve své publikaci, z porodnické praxe také vyplývá, že žena, která má milující vztah se svým partnerem a těhotenství si přeje, připravuje se na očekávaný porod lépe, než žena osamělá. Pozitivní je také účast otce při porodu. Posiluje nejen vztah mezi nastávajícími rodiči, ale „hraje významnou roli rovněž v posílení přirozených pout mezi rodičkou a čerstvě narozeným děťátkem.“²⁵ Vše je podmíněno tím, že oba partneři tomu tak chtějí, tedy „to dobré se vskutku dobře uplatní jen tehdy, kdy s tím oba účastníci vnitřně souhlasí, a když jednomu i druhému to přináší vnitřní uspokojení.“²⁶ Ani jeden z nastávajících rodičů by k tomuto kroku neměl být nucen, aby měla přítomnost otce u porodu kladný dopad. Je tedy vidět důležitost budoucího otce již v období těhotenství matky, a to především v poskytované opoře.

Novorozenecké období

Jedná se o období trvající od narození zhruba do jednoho měsíce života jedince. Marie Vágnerová shrnuje, že „je to doba adaptace na nové prostředí...Novorozenec je schopen reagovat pomocí reflexů a vrozených způsobů chování, které mu usnadňují přežití...Veškeré projevy chování novorozence jsou závislé na jeho biorytmu...“²⁷ K tomu, aby se novorozenec mohl správně adaptovat na prostředí a aby byly správným způsobem uspokojovány jeho potřeby, je nutné, aby byl navázán bezpečný vztah s pečující osobou. „Podle Johna Bowlbyho, zakladatele teorie vztahové vazby (attachmentu), je vazba neviditelné emocionální pouto, které velmi specificky spojuje dva lidi navzdory prostoru a času.“²⁸ Citová vazba se vytváří tím způsobem, že dítě vyžaduje uspokojení určitých potřeb, čímž se dovolává reakce pečující osoby, která by měla tyto potřeby uspokojit. Anglický psychoanalytik John Bowlby definoval tuto vazbu primárně mezi matkou

---

²⁵ Jedlička, R. *Psychosociální vývoj dítěte a jeho poruchy z hlediska hlubinné psychologie*. C. d., s. 21.

²⁶ Matějček, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 24.

²⁷ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. C. d., s. 68.

²⁸ Brisch, K. H. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. Praha: Portál, 2012, s. 15.

a dítětem. Z novodobějších vymezení teorie připoutání je znát posun od striktního určení vztahu mezi matkou a dítětem k vytváření vazby vůči tzv. nejbližší osobě. Takto vysvětluje vytvoření vazby německý psychiatr a psychoterapeut dětí a mladistvých Karl Heinz Brisch, věnující se vztahové vazbě, ve své publikaci *Bezpečná výchova*: „Během prvního roku života si takovou specifickou emocionální vazbu vytváří k tzv. hlavní vazební osobnosti (nejbližší osobě).“²⁹ Takovou nejbližší osobou může být tedy například otec či jiná pečující osoba (např. adoptivní matka či prarodiče). Na důležitost otce upozorňuje Hana Chmelařová v publikaci *Aktivní otcovství*. Připomíná zde článek z roku 1975 od Michaela Lamba, který se věnuje sociální a vývojové psychologii. „Jeho práce dokazuje, že rodič, který se nejvíc věnuje dítěti, stává se hlavním objektem přilnutí – bez rozdílu pohlaví – zároveň tento preferenční vztah nevyklučuje jiné vztahy.“³⁰ Podle novodobých zjištění není dáno, že tento vztah musí být navázán pouze mezi matkou a dítětem, na druhou stranu však např. britský psychoanalytik Donald Winnicott upozorňoval na to, „že potřeby dítěte mohou být sice zabezpečeny kýmkoliv, kdo je miluje, ale existuje velmi dobrý důvod, proč tou správnou osobou je právě matka. A to nejen proto, že se celých devět měsíců na příchod svého děťátka citově připravovala, ale že i po biologické stránce byla odpovědná za jeho vnitřní klima.“³¹ shrnuje ve své publikaci Winnicottovy myšlenky Richard Jedlička.

V souvislosti s novorozeneckým obdobím je záhodné zmínit teorii psychického vývoje Margaret S. Mahlerové, která se zabývala vztahy v raném dětství, které ovlivňují rozvoj sebepojetí jedince. Dítě prochází od narození do tří let jednotlivými fázemi rozvoje Ega. S novorozeneckým obdobím souvisí autistická fáze, která trvá od narození do dvou měsíců. „Dítě má jen nepatrné vědomí o světě kolem sebe, neodlišuje od okolního

---

²⁹ Brisch, K. H. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. C. d., s. 15.

³⁰ Sedláček, L.; Plesková, K. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 32.

³¹ Jedlička, R. *Psychosociální vývoj dítěte a jeho poruchy z hlediska hlubinné psychologie*. C. d., s. 31.

světa sebe ani matku, nediferencuje vlastní projevy od pocitů navozených chováním matky, je výlučně zaměřené na uspokojení svých potřeb.“³²

Kojenecké období

Kojenecký věk zahrnuje období od jednoho měsíce do jednoho roku. Jedná se o etapu rychlého rozvoje. Kojenec přijímá různé podněty a nějakým způsobem na ně reaguje.

V souvislosti s tím nazývá německý psycholog Erik Erikson kojenecké období jako receptivní fázi, jelikož vnímání dítěte je otevřené okolnímu světu. „Erikson chápal vývoj osobnosti jako proces probíhající epigenetickými stadii od narození do dospělosti a stárí. Epigeneze znamená, že jeden prvek vzniká na podkladě jiného v čase a v prostoru,“³³ poukazuje na jednotlivá stádia Victor J. Drapela ve své publikaci. Erikson ve vývoji klade důraz na utváření osobní identity. Strukturu vývoje osobnosti pojímá jako osm stádií, z nichž každé toto stádium je popsáno jako psychologická krize obsahující dva póly konfliktu obsahující možnost růstu i ohrožení.³⁴ Kojenecké období můžeme přiřadit k prvnímu stádiu, kde proti sobě stojí **důvěra proti základní nedůvěře**. Kojenec v tomto období potřebuje získat pocit bezpečí, zároveň se učí důvěřovat pečující osobě, aby mohl důvěřovat posléze sám sobě.

Pediatřička a psychoanalytička Margeret S. Mahlerová v souvislosti s kojeneckým obdobím zdůrazňuje dvě fáze, a to **symbiotickou a separačně-individuační fázi**. „Termín symbióza je v tomto kontextu metaforou. Na rozdíl od biologického konceptu symbiózy nepopisuje, co se skutečně děje ve vzájemně prospěšném vztahu mezi dvěma oddělenými individui různých druhů. Popisuje takový stav nerozlišenosti, fúze s matkou, ve kterém ‚já‘ není

---

³² Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. C. d., s. 41.

³³ Drapela, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 2008, s. 68.

³⁴ Tamtéž, s. 69.

ještě diferencováno od ‚ne-já‘ a ve kterém se vnitřní a vnější teprve postupně začínají pociťovat jako odlišné.“³⁵ Je tedy vytvořeno symbiotické spojení s matkou, která uspokojuje potřeby dítěte, které je na ní plně závislé. Margaret S. Mahlerová dále upozorňuje na důležitost očního kontaktu: „Zjistili jsme, že když jsou všechny ostatní podmínky stejné, symbióza byla optimální, když matka přirozeně umožnila dítěti, aby se jí dívalo do tváře – to jest, když umožňovala a podporovala oční kontakt, zvláště při kojení..., nebo když dítěti povídala nebo mu zpívala.“³⁶ Následuje separačně-individuační fáze. „Přibližně ve 4. – 5. měsíci na vrcholu symbiózy naznačují behaviorální fenomény začátek první subfáze separačně individuačního procesu, jmenovitě diferenciaci.“³⁷ Na konci prvního roku jsou jasně zřetelné procesy separace a individuace, které jsou vzájemně propojeny. Jak uvádí Margaret M. Mahlerová: „Jedna je cestou individuace, vývoje psychické autonomie, percepce, paměti, myšlení, testování reality; a druhá je intrapsychická vývojová cesta separace, která běží přes diferenciaci, distancování, utváření hranic a odpojení od matky.“³⁸ Dítě se tedy postupně uvědomuje, že je samostatnou bytostí oddělenou od matky. V tomto období hrají důležitou roli bezpečné zázemí a vztahy k dalším blízkým osobám, které napomáhají separaci. Touto důležitou osobou je často právě otec. Pokud chybí nebo je dítě na matku příliš vázáno, může mít jedinec se separací problémy, což může mít neblahé následky pro jeho budoucí vývoj.

Švýcarský filozof, přírodní vědec a vývojový psycholog Jean Piaget rozděluje kognitivní vývoj do pěti fází, z nichž kojeneckému stádiu odpovídá fáze **senzomotorické inteligence** (zasahuje opět i do batolecího období). Jedná se o období, které předchází vzniku řeči. „Kojenec si ještě neosvojil symbolickou funkci. Chybí mu tedy myšlení i citový život vázaný na představy, které by umožňovaly zpřítomnit předměty nebo osoby za jejich

---

³⁵ Mahler, Margaret S. et. al. *Psychologický zrod dítěte*. Praha: Triton, 2006, s. 63.

³⁶ Tamtéž, s. 64.

³⁷ Tamtéž, s. 72.

³⁸ Tamtéž, s. 85.

nepřítomnosti.“³⁹ Dítě v tomto období poznává pomocí smyslů a motorických dovedností, což se projevuje např. manipulací s poznávanými předměty a objekty. Jean Piaget vysvětluje, že v tomto případě jde o inteligenci praktickou, které jde v první řadě o úspěch. Ve své podstatě jde o vytváření konstrukcí, které „vycházejí výlučně z vjemů a pohybů, tj. užívají senzomotorické koordinace činností bez zásahu představ nebo myšlení.“⁴⁰

Důležitou formou rané komunikace je učení nápodobou. Jak uvádí psychologka Marie Vágnerová ve své *Vývojové psychologii*: „Dospělí také napodobují chování kojence, baví je to a slouží tak dítěti, aniž si to uvědomují, jako zrcadlo jeho projevů.“⁴¹ Jedná se o vzájemné působení a udržování kontaktu mezi rodičem a dítětem. Kojenecké období je z hlediska socializačního vývoje označováno také jako fáze dyády, a to proto, že většina interakcí probíhá právě mezi matkou a dítětem. Mateřská osoba je pro dítě velice důležitá. Jak bylo zmíněno výše, nejprve je matka dítětem považována za jeho součást, a to zhruba do šestého měsíce (Margaret M. Mahlerová označuje za symbiotickou vazbu). V období od šestého do devátého měsíce dítě chápe matku jako první trvalý objekt ve svém okolí. Začíná si tak postupně uvědomovat svou vlastní existenci. Proměna vztahu se projevuje pomocí separace. V této fázi se může objevit strach ze ztráty matky, kdy se dítě např. bojí, že se matka nevrátí. Postupně ovšem pochopí, že vztah není ohrožen a od matky se postupně učí separovat. Ta mu na druhou stranu v separaci nesmí bránit. Důležité je navození rovnovážného vztahu mezi matkou a dítětem. V druhé polovině prvního roku života se dítě naučí rozlišovat i mezi známými lidmi. Podstatnou bytostí se stává také otec. Chová se jinak než matka, a právě díky tomu může kojeneček získat novou zkušenost. Ideální tedy je, když otec matku doplňuje a oba tak tvoří důležitou součást rozvoje jedince. Marie Vágnerová dále upozorňuje, že

---

³⁹ Piaget, J.; Inhelder, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2010, s. 12.

⁴⁰ Tamtéž, s. 12.

⁴¹ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. C. d., s. 101.

„vztah otce a dítěte může sloužit jako pojistka, pokud by chování matky nebylo z hlediska dětských potřeb alespoň uspokojivé, mohl by otec působit kompenzačně.“⁴²

Z novějších poznatků ovšem vyplývá, jak upozorňuje americký psycholog Michael Lamb, že hlavním objektem přilnutí je ten rodič či pečující osoba, která se nejvíce věnuje dítěti. Jeho článek z roku 1975 poukazuje na výraznější protest proti kultu mateřství. V tomto článku „pojmenoval otce ‚zapomenutými přispěvateli k výchově dítěte‘...jeho práce dokazuje, že rodič, který se nejvíce věnuje dítěti, stává se hlavním objektem přilnutí – bez rozdílu pohlaví – zároveň tento preferenční vztahy nevylučuje jiné vztahy,“⁴³ upozorňuje Hana Chmelařová v publikaci *Aktivní otcovství*. V tom případě by otec nemusel sloužit jako pouhá pojistka, ale pokud by se o dítě aktivně staral již od samého narození, stal by se hlavním objektem přilnutí, jelikož by byl zároveň osobou, která se dítěti věnuje nejvíce, jak tvrdí výše zmíněný Michael Lamb. Jedinou funkci, kterou by v tomto případě nezastal, je kojení. V dnešní době je ovšem řada možností, jak tuto situaci vyřešit, jako například náhradní mléčná výživa, později pak různé příkrmy. Náhradní mléčná výživa je využívána i v případech, že je matka přítomna, a to především z důvodu nemožnosti kojení kvůli zdravotním problémům či nedostatku mléka.

Batolecí období

Tato etapa trvá zhruba od jednoho do tří let. Pro batolecí období je typické osamostatňování a uvolňování z vazeb (separace z vázanosti na matku), což souvisí s uvědomováním si sebe sama a poznáváním okolního světa. V této etapě se dítě také učí ovládat své vyměšování. Jedinec se více osamostatňuje. To souvisí s fází **autonomie**, která stojí **proti studu a pochybám**, jak nazývá

---

⁴² Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. C. d., s. 115.

⁴³ Sedláček, L.; Plesková, K. *Aktivní otcovství*. C. d., s. 32.

toto období německý psycholog Erik Erikson. „Dítě se pouští do nových činností – chůze a mluvení – a učí se ovládat vyměšování. Erikson zdůrazňuje potřebu vyváženosti mezi ‚zadržováním‘ a ‚pouštěním‘, protože análně-svalové chování má své důsledky pro sociální interakce: příliš mnoho svázanosti, anebo příliš mnoho zábran,“⁴⁴ vysvětluje toto období Victor J. Drapela v *Přehledu teorií osobnosti*.

Margaret S. Mahlerová poukazuje v souvislosti s batolecím obdobím na separačně-individuační fázi, která byla již zmíněna výše, a dále na **fázi stálosti objektu**, která se objevuje v rozmezí od dvou do tří let. „Jsou přinejmenším tři vzájemně související, avšak rozlišitelné vývojové příspěvky k prvním stupňům uvědomění si separovanosti a k individuaci. Je to rychlá tělesná diferenciací od matky, ustavení specifického pouta k ní a růst a fungování autonomních aparátů ega v těsné blízkosti matky.“⁴⁵ Další významnou fází je chůze. „Batole dělá největší pokrok v lidské individuaci. Chodí samostatně ve vzpřímeném postoji.“⁴⁶ Dítě si stále více uvědomuje sebe sama a zkouší se separovat.

Z hlediska kognitivního vývoje dle Jeana Piageta batolecímu období náleží především **fáze symbolického a předpojmového myšlení**, která trvá od dvou do čtyř let. Rozvoj symbolického myšlení souvisí také s rozvojem řeči. Tato fáze „spočívá ve schopnosti představovat si něco (‚označovaný‘ předmět, událost, pojmové schéma atd.) prostřednictvím něčeho jiného, co ‚označuje‘ a co slouží jen této představě. Do této funkce patří řeč, obrazná představa, symbolické gesto atd.“⁴⁷ Dítě již tedy není omezeno jen na aktuálně vnímané předměty, jelikož si je tyto objekty již dokáže představit.

---

⁴⁴ Drapela, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. C. d., s. 70.

⁴⁵ Tamtéž, s. 85.

⁴⁶ Tamtéž, s. 87.

⁴⁷ Piaget, J.; Inhelder, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2010, s. 12.

Proměňují se také vztahy k matce a k otci. Jelikož se dítě osamostatňuje a prozkoumává okolí, nezbytným prvkem tohoto období je **separace** od matky, která by měla probíhat postupně. „Mary Ainsworthová jako první popsala typický vzorec průzkumného chování malých dětí v blízkosti spolehlivého rodiče, jenž působí jako bezpečná základna badatele: Když se jedinec (a platí to v jakémkoli věku) cítí jistě – díky důvěryhodné citové opoře – má snahu prozkoumávat okolní prostředí a vzdalovat se své blízké osobě. Pokud se však cítí ohrožen, slabý, bezmocný a není mu z jakýchkoli důvodů dobře, pak opět silně vyvstává potřeba spřízněnosti a láskyplného přilnutí.“⁴⁸ Důležitým prvkem pro zkoumání okolí je tedy spolehlivý rodič, ať už je to matka, nebo otec. Dítě se od tohoto rodiče vzdaluje a prozkoumává své okolí. Poté se k němu vrací, aby se ujistil, že tam stále je a může se na něj spolehnout. Batole se tímto způsobem vzdalování také reálně odpoutává od matky. Odpoutání je důležitým mezníkem ve vývoji dítěte, a může proběhnout pouze tehdy, pokud dítě prožilo stabilní a spolehlivou citovou vazbu v prvních měsících života. Pokud je tedy hlavní pečující osobou v prvních měsících matka, otec v tomto případě zastává v době separace dítěte od matky velmi důležitou roli, jelikož odpoutání batoleti usnadňuje. Pokud tu chybí, může mít dítě problém se od matky odpoutat, jelikož na blízku není tato důležitá osoba, která mu se separací pomáhá. Psycholožka Marie Vágnerová upozorňuje, že otec poskytuje svým dětem jiné zkušenosti, než matka, čímž je obohacuje. Dále poukazuje na to, že otcové kladou větší důraz na dodržování řádu, vedou dítě k výkonu a více od nich vyžadují. Tím podporují rozvoj samostatnosti a prosazení, ať už v rámci rodiny, tak do budoucna také mimo ni. Tyto zkušenosti jsou pro batole velmi důležité pro budoucí vztahy s vrstevníky. „Pokud se otec dítětem zabývá a věnuje mu dostatek času, vytváří se mezi nimi obdobná

---

⁴⁸ Jedlička, R. *Psychosociální vývoj dítěte a jeho poruchy z hlediska hlubinné psychologie*. C. d., s. 33.

vazba jako v případě matky, protože děti jsou schopné citového připoutání k oběma rodičům.“⁴⁹

Separaci od matky může dítěti pomoci nejen otec, ale britský psychoanalytik Donald Winnicott upozorňuje na důležitost **tzv. přechodových objektů**. Tento pojem blíže rozebírá Jedlička ve své publikaci *Psychosociální vývoj dítěte...*: „Ve světle vývojových teorií Donalda Winnicotta tomu můžeme porozumět tak, že v intermediálním prostoru mezi vnitřním světlem jedince a vnější realitou (matkou či jinou citově významnou postavou) se nalézají některé subjektivně význačné věci, které jsou ze strany dítěte velice cenné a jsou obdařeny vlastností konejšivého upokojitele ve chvílích chybění milované bytosti.“⁵⁰

Předškolní období

Období předškolního věku trvá od tří do šesti až sedmi let (dle nástupu dítěte do školy). Jedná se o vývojovou etapu, kdy si jedinec stabilizuje svou pozici ve světě. V této době dítě hojně využívá představivost a fantazii. V období předškolního věku se rozšiřuje socializace mimo rodinu, na důležitosti přibývají další sociální skupiny, a to především díky vstupu do mateřské školy.

Švýcarský vývojový psycholog Jean Piaget toto stádium označuje jako fázi názorného myšlení. Dítě se v tomto období neřídí zákony logiky, dává přednost intuitivnímu uvažování, které přizpůsobuje svým možnostem a potřebám poznání. Stádium je také označováno jako **stádium konkrétních operací**. „Operace, jako je sjednocení dvou tříd v jednu (třída otců

---

⁴⁹ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. C. d., s. 150.

⁵⁰ Jedlička, R. *Psychosociální vývoj dítěte a jeho poruchy z hlediska hlubinné psychologie*. C. d., s. 54.

sjednocená s třídou matek tvoří třídu rodičů) nebo sčítání dvou čísel, jsou nejobecnějšími činnostmi, které se mohou zvnitřnit a stát se vratnými.“⁵¹

Psycholožka Marie Vágnerová poukazuje na to, že myšlení dítěte předškolního věku se vyznačuje egocentrismem,⁵² realita musí být pro dítě srozumitelná a přijatelná. V průběhu této fáze se rozvíjí **tzv. oidipovský komplex**. „Syn začíná už jako malé dítě projevovat obzvláštní něžnost k matce, na kterou se dívá jako na svoje vlastnictví, a otce začíná pociťovat jako soupeře, který mu toto výhradní vlastnické právo upírá; a zrovna tak i malá dceruška vidí v matce osobu, která její něžný vztah k otci ruší a zabírá místo, které by velmi dobře mohla zaplnit ona sama,“⁵³ vysvětluje zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud. Marie Vágnerová dále upozorňuje na to, že tento problém se za normálních okolností řeší tím, že potlačí touhu po rodiči opačného pohlaví a identifikuje se s rodičem stejného pohlaví. Vše probíhá na symbolické úrovni. To vše napomáhá k tomu, že přijímá genderovou identitu. U dívek se jedná o tzv. Elektřin komplex.

Německý psycholog Erik Erikson nazývá tuto fázi jako stádium **iniciativy proti vině**. Dítě začíná být v této době korigováno normami. Rozvíjí se jeho svědomí a s tím související pocity viny. „Dítě plánuje, experimentuje a pouští se do nových aktivit. Přílišná snaha o úspěch při těchto nových záměrech, zvláště když jsou přítom přehlíženy potřeby jiných lidí, vyvolává u dítěte pocity viny,“ uvádí Victor J. Drapela v publikaci *Přehled teorií osobnosti*. Již z vysvětlení tohoto stádia je zřejmé, že toto období úzce souvisí s nástupem dítěte do školky, kde se setkává s novými aktivitami a snaží se v některé z oblastí uspět.

---

⁵¹ Piaget, J.; Inhelder, B. *Psychologie dítěte*. C. d., s. 89.

⁵² egocentrismus = pozornost zaměřená na vlastní osobu

⁵³ Freud, S. *Vybrané spisy. [Díl] 1, Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: Avicenum, 1991, s. 151.

Rodiče by měli vystupovat vůči dítěti jako partneři, vzájemně se doplňují. Pokud tomu tak je, fungují jako vzor komunikace a spolupráce. Marie Vágnerová poukazuje na rozdíly vztahu mezi matkou a dítětem a mezi otcem a dítětem. Působení matky je více zaměřeno na běžné každodenní činnosti a povinnosti. S dětmi více mluví, projev má emoční charakter. Vztah mezi matkou a dítětem je stále zdrojem jistoty a bezpečí, které si dítě utvrzuje už od prvních měsíců. Pokud si dítě v batolecím období utvrdí jistotu vazeb v rodině, dokáže nadále navazovat kontakty s vrstevníky a lidmi mimo oblast rodiny. Matka je tedy v roli pečující a ochraňující osoby. Dítě se z těsné vazby k matce v předškolním období odpoutává čím dál více, což je známkou zdravého vývoje. Co se týká vztahu otce a dítěte, záleží na tom, jak je tato role vymezena. Pokud se otec o dítě stará jako hlavní pečující osoba již od počátku (např. nastoupí na rodičovskou dovolenou), bude mít s dítětem trochu jiný vztah než v případě, že se nachází v roli vedlejšího, doplňkového rodiče. Takový otec je pro dítě spíše vzácnější, sdílí s ním především aktivity týkající se volného času a plní roli jakéhosi průvodce a autority, která pomáhá regulovat chování a reakce dítěte. Marie Vágnerová poukazuje na variabilnost otcovské role: „...otcovská role není tak jasně vymezena jako role matky, a způsob jeho chování k dítěti i míra angažovanosti na výchově závisí víc na sociálních, osobních či aktuálních faktorech, jako jsou společenské zvyklosti, pozitivní rodinné klima, zájem otce o potomka či požadavek matky, do jaké míry by se měl otec dítěti věnovat (Lamb, 2004).“⁵⁴ Je tedy zřejmé, že v tomto případě záleží na tom, v jakém postavení otec je, jak moc se v péči angažuje a do jaké míry je mu to vůbec umožněno.

Předškolní období vývoje je v mnoha případech spojeno také se vstupem do mateřské školy. Vzdělávací systémy se liší v jednotlivých zemích, vždy záleží na nastavení vzdělávací politiky v konkrétní zemi. V následující podkapitole se zaměříme na Českou republiku.

---

⁵⁴ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. C. d., s. 208.

2.2 Péče o děti v raném věku v rámci vzdělávacího systému v České republice

„V české pedagogice a vzdělávací politice se pojem předškolní vzdělávání, předškolní pedagogika vztahuje výhradně na výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 6 let, tedy v podstatě na období začlenění dětí v mateřských školách.“⁵⁵ V zahraničí tomu tak není, jelikož se tato péče vztahuje také na děti, které jsou mladší tří let (např. ve Švédsku, Dánsku, Rakousku se tato péče týká již dětí od jednoho roku). V České republice je situace poněkud odlišná, a to z toho důvodu, že po roce 1989 došlo k velké likvidaci jeslí, které se v dnešní době těžko nahrazují jinými zařízeními. Proto by bylo potřeba v této sféře nabízené služby zlepšit, abychom se mohli zařadit po bok zemím, které mají tuto péči o děti mladší tří let lépe institucionálně zajištěnou.

Instituce, které u nás nejčastěji zajišťují předškolní vzdělávání, jsou mateřské školy. Jsou součástí školství a jsou určeny pro děti ve věku od tří do šesti let. Tento typ vzdělávání není povinný, „avšak navštěvuje jej asi 90% dětí.“⁵⁶ Vzdělávání v rámci mateřských škol je realizováno na základě RVP pro předškolní vzdělávání.⁵⁷ Zora Syslová a kol. v publikaci *Péče a vzdělávání dětí v raném věku* poukazuje na vysokou kvalitu předškolního vzdělávání v ČR, a to především na základě těchto údajů: „V České republice je v provozu téměř 4900 škol...Pro děti se zdravotním postižením jsou určeny speciální mateřské školy a speciální třídy v běžných mateřských školách...V posledních dvaceti letech u nás vznikly i mateřské školy s alternativním pedagogickým zaměřením.“⁵⁸ V neposlední řadě na to poukazují také informace týkající se účasti dětí na předškolním vzdělávání: „Míra účasti dětí v předškolním vzdělávání je v České republice vysoká.“⁵⁹ Je tomu tak nejen

---

⁵⁵ Syslová, Z. et al. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. C. d., s. 27.

⁵⁶ Tamtéž, s. 32.

⁵⁷ RVP = Rámcový vzdělávací program

⁵⁸ Syslová, Z. et al. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. C. d., s. 33.

⁵⁹ Tamtéž, s. 33.

kvůli tomu, že ženy (matky) se po tříleté mateřské dovolené vrací do zaměstnání, ale také „kvůli mírně rostoucí populační křivce v posledních letech.“⁶⁰ Nacházíme se tedy v situaci, kdy řada školek byla zrušena v období nižší porodnosti, a nyní tato zařízení chybí. Jak upozorňuje Zora Syslová a kol.: „Každý rok však zůstává více než 30 000 dětí předškolního věku v domácí péči, neboť se nedaří je umístit v mateřských školách kvůli naplněné kapacitě mateřských škol.“⁶¹ V České republice fungují kromě mateřských škol také tzv. přípravné třídy, které pomáhají dětem, které nejsou ještě zralé na vstup do primárního vzdělávání nebo jsou znevýhodněny rodinným prostředím. Kvalitní předškolní vzdělávání je důležitým prostředkem pro ovlivnění úspěšnosti žáků v následujících stupních škol, a také pro celoživotní učení, což má do budoucna vliv na prosperitu společnosti.

---

⁶⁰ Syslová, Z. et al. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. C. d., s. 33.

⁶¹ Tamtéž, s. 33.

3 Genderové role v péči o potomka

3.1 Definice pojmu gender

Pojem **gender** je definován jako „termín používaný pro skupiny vlastností a chování formované skupinou a spojené s obrazem muže a ženy.“⁶² Dále je zdůrazňován fakt, že jde o konstrukt, který vytváří sama společnost, na rozdíl od pohlaví, které je dáno biologicky. Gender se „vztahuje k souhrnům vlastností, rolí, vzorů chování i společenských pozic připisovaných mužům a ženám v té které společnosti a době a umožňuje studium vzájemných podobností a rozdílností žen a mužů.“⁶³

Autoři knihy *Ženy, muži a společnost*, Claire M. Renzetti a Daniel J. Curran, upozorňují na pojem pohlaví jakožto biologickou danost, jež je základem pro vytváření kategorie genderu. Gender jsou dle jejich definice „společensky utvářené postoje a modely chování, obvykle dichotomicky dělené na mužské a ženské.“⁶⁴

Tvrzení, že většina sociologů se domnívá, že gender je společensky konstruován, je zdůrazňováno také vědeckou pracovnící zaměřující se na gender a vědu, Marcelou Linkovou, která publikuje v časopise *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Ve svém článku věnujícím se genderu v sociologii poukazuje na to, že tento pojem „je tedy chápán jako souhrn významů, které se v rámci určitého společenství pojí s ženským a mužským pohlavím.“⁶⁵ Autorka také upozorňuje na rozlišování pohlaví, což je „soubor biologických vlastností specifických pro jedno a druhé pohlaví“⁶⁶ a genderu, kde se jedná

---

⁶² Linhart, J.; Petrusek, M.; Vodáková, A.; Maříková, H. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 339.

⁶³ Vodáková, O.; Vodáková A. eds. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: SLON, 2003, s. 342.

⁶⁴ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 58.

⁶⁵ Linková, M. Gender v sociologii. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2000, roč. 1, s. 1.

⁶⁶ Tamtéž, s. 1.

o „psychologické, sociální a kulturní rozdíly mezi osobami mužského a ženského pohlaví.“⁶⁷

S pojmem gender úzce souvisí pojem **genderové role**, které jsou definovány Claire M. Renzetti a Danielem J. Curranem jako „společenské role předepisované členům společnosti na základě jejich pohlaví.“⁶⁸ Marcela Linková upozorňuje především na nejrůznější sociální důsledky vznikající díky tomu, jak společnost v kontextu genderových rolí funguje. Jedná se například o znevýhodnění žen na trhu práce kvůli potenciálnímu mateřství, nebo na druhé straně znevýhodňování mužů při svěřování dětí do péče po rozvodu. Jde o příklady toho, jak mohou genderové role znevýhodňovat jedno či druhé pohlaví v různých situacích každodenního života. Marcela Linková dále charakterizuje tento pojem jako „role, které se v dané společnosti definují jako vhodné chování pro jedno a druhé pohlaví.“⁶⁹ Dále upozorňuje na to, že tyto role jsou předmětem socializace, čili začleňování jedince do společnosti. Jedná se tedy o stav, který není neměnný, ale vyvíjí se.

V souvislosti s genderem se můžeme setkat také s pojmem **genderové stereotypy**, což jsou „zjednodušující popisy toho, jak má vypadat „maskulinní muž“ či „femininní žena.“⁷⁰ Pojem feminita „neboli ženskost je poněkud neurčitý pojem, který může být např. z psychologického hlediska chápán jako souhrn vlastností, které jsou charakteristické pro ženy, nebo z kulturně historického hlediska jako prostorově a časově stabilizovaný vzor ženského chování,“ vysvětluje Olga Vodáková a kol. v publikaci *Rod ženský*. Pojem maskulinita neboli mužská identita je úzce spjat s otcovskou identitou, jelikož „být mužem v naší i jiných kulturách znamená možnost stát se otcem.“⁷¹ Mužskost je „vrozená vlastnost daná biologickým mužstvím,

---

⁶⁷ Linková, M. Gender v sociologii. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2000, roč. 1, s. 1.

⁶⁸ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 58.

⁶⁹ Linková, M. Gender v sociologii. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. C. d., s. 1.

⁷⁰ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 20.

⁷¹ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 160.

kteřou by kařdý muř mēl viditelnē manifestovat svētu. Sociologie se od tohoto bēžnēho pojetí distancuje a zdůrazňuje sociálně konstruovanou povahu maskulinity čili toho, co považujeme za „muřské“.⁷² Vnímání maskulinity je tedy podmínēno historicky, sociálně a danou kulturou. I když je vnímání toho, jak by mēl vypadat správný muř, odlišné v kařdé společnosti, existuje jakési obecné povēdomí o tom, jaké charakteristiky a vlastnosti si asociujeme, pokud se řekne „muřnost“. Z popisu feministy a maskulinity tedy vyplývá, že maskulinní muř v sobē zahrnuje typické znaky charakteristické pro muře, zatímco femininní žena typické znaky charakteristické pro ženu.

V souvislosti genderových stereotypů a tēmatu muře na rodičovské dovolenē je možné uvažovat nad tím, proč mají muři strach ze ztráty své maskulinity, pokud se stanou pečujícími otci. Jelikoř tyto stereotypy fungují „jako určité standardy, se kterými se muři stále poměřují či spíše jsou poměřování“,⁷³ pokud začnou projevovat charakteristiky typické pro feminitu, jako např. péči, starostlivost, emocionalitu (coř jsou vlastnosti nezbytné při péči o potomka), je logické, že mohou mít strach ze ztráty své mužnosti.

3.2 Promēna rolí v rámci rodiny

S promēnami rodiny se promēňují také role muře – otce a ženy – matky. Francouzský sociolog François de Singly upozorňuje na to, že „dějiny současné rodiny se mohou rozdělit na dvě období.“⁷⁴ V prvním období klade důraz na tři základní prvky, kterými jsou manřelská láska, přísná dělba práce mezi muřem a ženou a značná pozornost věnovaná dítěti. Tato etapa

---

⁷² Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 160.

⁷³ Tamtéř, s. 161.

⁷⁴ Singly, François de. *Sociologie současné rodiny*. C. d., s. 89.

spadá do období od 19. století do 60. let 20. století. V této době se stávají nejdůležitějšími následující požadavky na roli otce a matky. Muž pracuje mimo domov, aby vydělal peníze a zajistil rodinu. Žena naopak zůstává doma, stará se o domácnost a o děti. Do té doby tomu tak nebylo, jelikož muž pracoval a bydlel na stejném místě, tudíž byl rodině nablízku a nevzdaloval se. V šedesátých letech přichází na scénu feminismus, což je „sociální hnutí, které se skládá z mnoha různých proudů, jejichž společným cílem je zrušení genderového útisku i jiných nerovností.“⁷⁵ Z toho důvodu, že jedním z cílů je zrovnoprávnění žen a mužů, podrobuje se kritice také oblast ženy v domácnosti. François de Singly dále upozorňuje na fakt, že „se snižuje stabilita manželství a také je zákonem umožněn rozvod vzájemnou dohodou. Rozvíjí se soužití mimo manželství.“⁷⁶ Další známkou genderového vyrovnávání mužské a ženské role je zavedení antikoncepce v 70. letech 20. století. Tím se žena stává svobodnou v regulaci svého těhotenství.

S proměnami společnosti souvisí také **proměna rolí muže a ženy** v rámci rodiny. Proměňuje se role otce. Socioložka Radka Dudová poukazuje na to, že v průběhu minulého století „podle J. Plecka prošlo otcovství na Západě čtyřmi etapami: nejprve byl otec autoritářským učitelem morálky a náboženství, posléze se stal vzdáleným otcem-živitelem, poté představoval zejména mužský rolový model, aby se nakonec mohl stát ‚novým‘ otcem, pečujícím a aktivním ve výchově dětí od jejich nejnižšího věku.“⁷⁷ První etapa souvisí s postavením muže v rámci tradiční společnosti, vzdálený otec živitel souvisí s průmyslovou revolucí a následnou proměnou v industriální společnost. Poslední typ tzv. „nového“ otce je úzce spjat se současným vyrovnáváním genderových rolí v rámci rodiny.

---

⁷⁵ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 58.

⁷⁶ Singly, François de. *Sociologie současné rodiny*. C. d., s. 89.

⁷⁷ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 13.

Proměňuje se také trh práce. Ženy zatím stále nemají rovné příležitosti v oblasti pracovního trhu, ale změna v této sféře jde rozhodně pozitivním směrem, čili daná situace se zlepšuje. To znamená, že už to není výhradně muž, který je živitelem, a žena, která se stará o domácnost. Role se vyrovnávají jak ve sféře veřejné, tak ve sféře soukromé. Jsou ovšem oblasti, ve kterých se prozatím více uplatňují právě ženy. Na to upozorňují ve své publikaci také Claire M. Renzetti a Daniel J. Curran: „Pokud jde o domácí práce, výzkumy zcela shodně ukazují, že více času tráví těmito činnostmi manželky, a to až pětkrát více než manželé,“⁷⁸ uvádějí Shelton a John. Socioložka Arlie Hochschild nazývá tyto domácí práce po příchodu ze zaměstnání výstižně tzv. „druhou směnou“. Na tento model upozorňují také Jana Chaloupková a Petra Šalamounová, které vysvětlují pojem tzv. dvoupříjmové rodiny v české společnosti: „Modernizace ženského statusu, kterou přinesl vstup žen do ekonomické aktivity, ale nebyla v české společnosti doprovázena změnou dělby odpovědností mezi partnery v rodině. Zaměstnané ženy jsou tak nuceny zvládat ‚dvojitou zátěž‘ placené práce a zaměstnání a hlavní odpovědnosti za péči o rodinu a domácnost.“⁷⁹ Ze závěru výzkumu Jany Chaloupkové a Petry Šalamounové také vyplývá následující tvrzení: „I když většina českých žen považuje svou úlohu v domácí sféře za důležitou, značná část z nich chce skloubit péči o domácnost a děti se zaměstnáním. Vysoký podíl žen přitom uvádí, že by se na ‚tradičně ženských‘ činnostech v rodině měli více než doposud podílet i muži.“⁸⁰ Autorky dále zdůrazňují fakt, že postavení žen v soudobé společnosti dosáhlo zřetelných změn, což souvisí především se vstupem žen na trh práce a do oblasti vzdělávání. „Tyto změny měly zásadní vliv na proměny rolí mužů a žen v rodině,“⁸¹ upozorňují Jana Chaloupková a Petra Šalamounová. Dále autorky vysvětlují proměnu tradičního uspořádání rolí v rodině: „Oproti tradičnímu modelu rodiny založeném na specializaci rolí

---

⁷⁸ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 231.

⁷⁹ Klímová Chaloupková, J.; Šalamounová, P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, s. 49.

⁸⁰ Tamtéž, s. 49.

⁸¹ Tamtéž, s. 30.

se rozvíjí rodinná uspořádání, která nahrazují tradiční komplementaritu rolí muže - živitele rodiny a ženy - matky a manželky pečující o děti a domácnost posunem k větší univerzalitě mužské a ženské sociální role."⁸² Postoje podporující zaměstnání ženy vyzdvihují nejen důležitost tohoto modelu jako zdroje druhého příjmu v rodině, ale také symbolický prostředek poukazující na nezávislost žen. Jak vysvětlují Jana Chaloupková a Petra Šalamounová, v mladé generaci roste přesvědčení, že zaměstnání matky neznamena překážku k poskytnutí hodnotného emocionálního zázemí pro dítě. V žebříčku hodnot se stále zvyšuje podíl žen, které považují za obdobně uspokojivé jak placené zaměstnání, tak být ženou v domácnosti.⁸³

3.3 Výchova a genderové role

S učením se genderovým rolím souvisí pojem socializace. „Socializace je proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají a vstřebávají společenské hodnoty a normy, včetně těch, které se týkají genderu.“⁸⁴

V euroamerickém genderovém systému jsou již od útlého věku dívky a chlapci vychováni rozdílně v souvislosti s jejich pohlavím. Na to poukazuje také profesor psychologie Richard A. Lippa v publikaci *Pohlaví, příroda a výchova*: „Rodiče vychovávají děvčata a chlapce odlišně, jinak na ně působí i učitelé a vrstevníci, a také napodobují různé modely zobrazované v masmédiích a celkově ve společnosti.“⁸⁵ Děti se učí svým rolím především tím, že s nimi jejich okolí zachází rozdílně. To znamená, že nejen rodiče, ale také učitelé ve školách, okolí, vrstevníci, média, působí rozdílně na chlapce a na dívky. Jsou zdůrazňovány jiné stránky u chlapců, jiné u dívek. Chovat

---

⁸² Klímová Chaloupková, J. ;Šalamounová, P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, s. 30.

⁸³ Tamtéž, s. 39, 49 - 50.

⁸⁴ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Přel. Lukáš Gjurič. C. d. s. 93.

⁸⁵ Lippa, R. A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 223.

se „jako správný muž“ v sobě skýtá jiné významy a charakteristiky, než chovat se „jako správné děvče“. Toto chápání a kladení rozdílných nároků na dívky a na chlapce souvisí s genderovými stereotypy, tedy očekávaným chováním od jednoho či druhého pohlaví.

Jelikož tělesné znaky miminka nejsou, kromě pohlavních orgánů, na první pohled značně odlišné, kladou rodiče důraz na to, aby bylo na první pohled zřejmé, zda se jedná o dívku či o chlapce. Toho se nejlépe dosahuje dětským oblečením „U chlapců se dává přednost oblečení tmavých odstínů či základních barev, jako je červená nebo modrá. Často nosí kombinézy s obrázky sportovního či bojového náčiní, aut a jiných dopravních prostředků nebo filmových hrdinů.“⁸⁶ Je zřetelné, že z těchto barev a motivů na oblečení můžeme soudit zdůrazňování typicky mužských vlastností, jako síla, odvaha, nebojácnost. U dívek je tomu jinak. „Dívky jsou naopak nejčastěji oblékány do pastelových barev, například růžové nebo žluté. Šaty a kalhotové soupravy mají často dekorované volánky, mašlemi, obrázky květin nebo srdíček.“⁸⁷ U dívek je tedy apel kladen na jemnost, citlivost, emotivnost.

Velký význam v genderové výchově má také volba hraček. Psycholog a profesor mnichovské univerzity Hartmut Karsten v publikaci *Ženy – muži* upozorňuje na zajímavou skutečnost: „Americká psychologka Esther R. Greenglass v této souvislosti tvrdí, že hračky nabízené chlapcům podporují směřování z domu, zatímco v děvčatech mají poskytované hračky posilovat a podporovat domácí aktivity.“⁸⁸ Samotnou volbou hraček dávají rodiče, aniž by si to uvědomovali, najevo svá očekávání vůči jednomu a druhému pohlaví. Hartmut Karsten uvádí některé příklady typicky chlapeckých hraček, mezi které patří například autíčka, stavebnice, náradí. Mezi typicky dívčí hračky patří takové, které nějakým způsobem souvisejí

---

⁸⁶ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 108.

⁸⁷ Tamtéž, s. 108.

⁸⁸ Karsten, H. *Ženy – muži*. Praha: Portál, 2006, s. 65.

s domácností a domácími pracemi, jako např. panenky, nádobí, kuchyňku, plyšáky apod. Podstatné jsou také reakce rodičů na to, s jakými hračkami si jejich potomci hrají. Richard A. Lippa uvádí několik výzkumů, které se týkají této tematiky. Výzkum, který uskutečnil Tauber v roce 1979 „ukazuje, že jak matky, tak otcové jsou více rozrušeni, když si jejich synové hrají s holčičími hračkami, než když si jejich dcery hrají s chlapeckými hračkami.“⁸⁹

Liší se také způsob komunikace rodičů s dcerami a se syny. „V hovoru s dcerami užívají větší počet a pestřejší zásobu emocionálních výrazů, než v hovoru se syny,“⁹⁰ upozorňují Claire M. Renzetti a Daniel J. Curran. Poukazují také na to, že další výzkumy naznačují odlišnost hraní si s dětmi podle toho, zda je to chlapec či dívka. Synům dopřávají drsnější a náročnější typ hry, než dcerám. To dokládá také Richard A. Lippa, který upozorňuje na výzkumy např. Lewise a Weinrauba, Jacklin a dalších, ze kterých vyplývá, že „rodiče zachází s malými chlapci hruběji než s dívkami, a také že rodiče, obzvláště otcové, se se svými syny perou mnohem více než s dcerami, a také je více fyzicky povzbuzují.“⁹¹ Autor dále poukazuje na fakt větší komunikace rodičů s dcerami s tím, že celkově matky i otcové podporují své dcery pomocí verbálních projevů, na rozdíl od synů. Ti jsou více nuceni potlačovat své emocionální projevy, než dívky.

3.4 Genderové stereotypy

Gender „je záležitostí naší individuality, je to podstatná část naší identity a zároveň je součástí sociálního světa, který určuje, co je ženské a co mužské.“⁹² Genderové stereotypy nás ovlivňují v každodenním životě, jelikož se podle nich sami snažíme chovat a očekáváme to také od ostatních,

---

⁸⁹ Lippa, R. A. *Pohlaví: příroda a výchova*. C. d., s. 233.

⁹⁰ Renzetti, Claire M. a Curran, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. C. d., s. 112.

⁹¹ Lippa, R. A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 228.

⁹² Tamtéž, s. 22.

ať už je k tomu navádíme nenápadně či viditelně. Tento pojem můžeme definovat jako „tradiční a často i diskriminační představy o typicky mužských a ženských vlastnostech a o rolích a pozicích mužů a žen ve společnosti.“⁹³ Jsou to tedy určité představy v našem podvědomí, které nás ovlivňují při našem rozhodování a jednání s přihlédnutím k pohlavní diferenciaci. Jedná se o představy tradiční, jelikož základní genderové rozdíly prostupují několika staletími. Zde si uveďme příklad se silným mužem a citlivou ženou. Diskriminační je proto, že nás v určitých ohledech tyto představy omezují a kladou nám jisté překážky např. v bezproblémovém a přirozeném chápání výše zmíněných případech s opačným zařazením, tedy citlivým mužem a silnou ženou. Socioložka Lucie Jarkovská v publikaci *ABC feminismu* poukazuje na negativní stránku, kterou nám přináší genderově stereotypní uvažování. „Lidé, kteří vidí svět ostře rozdělený na muže a ženy, pak lehce přehlédnou situace, které nezapadají do jejich zažitého schématu. Nevšímají si například, že i muži jsou citliví, empatičtí a dokáží naslouchat druhým, a i ženy jsou silné odvážné a schopné prorazit v profesním životě, přičemž takové chování neubírá nic ženám na jejich ženskosti a mužům na jejich mužnosti.“⁹⁴

Profesor psychologie Richard A. Lippa upozorňuje na to, že mohou stereotypy o pohlavních rozdílech ve schopnostech zhoršovat výkony žen a mužů např. v zaměstnání. S tím souvisí pojem sebenaplňující se proroctví. V souvislosti s tímto pojmem je důležité uvést jméno amerického sociologa Roberta K. Mertona, který ve své studii *Sebenaplňující se proroctví* vysvětluje podstatu tzv. Thomasova teorému, jehož podstatou je následující výrok: „Jestliže lidé definují situace jako reálné, jsou tyto reálné ve svých důsledcích.“⁹⁵ Je tedy kladen důraz na myšlenku, že určité definice, proroctví a předpovědi, které danou situaci doprovází, se ve svém důsledku stávají

---

⁹³ Harnachová, M.; et. al. *Genderové stereotypy* [online] Socioweb.cz [Cit. 2015-04-20].

Dostupné z WWW:<<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=352&lst=115>>

⁹⁴ Valdřová, J. *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 26.

⁹⁵ Merton, R. K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON, 2007, s. 196.

součástí konkrétní situace a ovlivňují její vývoj. V souvislosti s genderovými stereotypy je vliv myšlenky sebenaplnujícího se proroctví patrný. Společnost klade jisté nároky na očekávané chování a jednání mužů a žen. Odlišný je také pohled na typicky mužské a ženské vlastnosti. Tato očekávání kladou na jedince nátlak na určité projevy, které se od něj v rámci společnosti očekávají. Tím, že nad nimi takto smýšlí, přetváří myšlenky na reálné skutečnosti. Na to upozorňuje také Richard A. Lippa, který tvrdí, že „lidé se nejen snaží jednat v souladu se svými genderovými stereotypy, ale také ovlivňují ostatní, aby dělali totéž.“⁹⁶ Autor dále upozorňuje na úskalí, která přicházejí, pokud se ženy či muži nechovají dle genderových stereotypů. V této souvislosti se zmiňuje právě o mužích zastávajících roli muže v domácnosti. „S muži, již porušují genderové stereotypy, se také může zacházet nelítostně. Například muži, kteří se rozhodnou zůstat v domácnosti, jsou chápáni jako slaboši, pod pantoflem a neschopní.“⁹⁷ Opačným způsobem to funguje i u žen. Autor tedy shrnuje, že „lidé dávají mnoha způsoby najevo, že femininní chování u mužů je nepřijatelné a maskulinní chování je nepřijatelné u žen.“⁹⁸ Poukazuje tedy na to, zda je vůbec překvapivé, že muži dospějí k maskulinnímu a ženy k femininnímu chování, když jsou protipóly tohoto chování u žen a mužů předem odsouzeny k nepochopení.

---

⁹⁶ Lippa, R. A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 255.

⁹⁷ Tamtéž, s. 258.

⁹⁸ Tamtéž, s. 258.

4 Otcovství

4.1 Otcovství jako pojem

Pojem otcovství může být nahlížen z několika hledisek. V tomto případě je nezbytný pohled sociologický, na který se zaměřuje především sociologie rodiny. „Primární roli otce zkoumá zejména sociologie rodiny, a to komplementárně s rolí matky. V sociologii a sociální a vývojové psychologii je tematizována role otce a význam otcovství ve výchově a socializaci a v souvislosti s tím otec jako předmět identifikace a model chování pro syna, někdy i dceru.“⁹⁹ Důležitý je tedy pohled na otce jakožto na výchovný prvek, který se účastní primární socializace, která probíhá právě v rámci rodiny. V tomto případě funguje jako důležitý vzor, se kterým se děti identifikují. Pokud tento vzor chybí, například v neúplné rodině, mohou nastat výchovné problémy z důvodu absence mužské role, se kterou se potřebují identifikovat zejména chlapci. Dalším výrazným prvkem, který si v souvislosti s tímto pojmem musíme uvědomit, je rozdíl mezi biologickou podmíněností a sociálním konstruktem pojmu otcovství. To, že se muž stane biologicky otcem, ještě neznamená, že se ujme role otcovské, která se od něj očekává. Ideální situace nastává v případě, že se biologický otec zodpovědně ujme také otcovské role. Biologická podmíněnost ovšem není nutná a v dnešní společnosti je možná celá řada alternativ. Pokud si uvedeme konkrétní případy, jedná se o nevlastního otce, kterým se muž stává například z důvodu rozvodu a následného vstupu do nové rodiny, kdy si partnerka přivádí děti z jiného vztahu. Dalším důvodem může být adopce. Ve své podstatě je důležité především to, jaký vztah si otec a dítě vytvoří. I když geny neovlivníme, na své důležitosti nabývá spíše otcovství jakožto sociologický konstrukt, než jeho biologická podmíněnost. Na tuto myšlenku poukazuje také socioložka Radka Dudová, která upozorňuje na symbolický interakcionismus¹⁰⁰ George Herberta Meada a Herberta Blumera: „Tento

---

⁹⁹ Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A., Maříková, H. *Velký sociologický slovník*. C. d., s. 744.

¹⁰⁰ symbolický interakcionismus = směr, který se zabývá analýzou vztahů mezi jednotlivcem, rolí a společností

směr zdůrazňuje předpoklad, že otcovství stejně jako mateřství není žádným způsobem přirozeně či biologicky dáno, nýbrž že se jedná o fenomén sociálně konstruovaný zkušenostmi, interakcemi a sociálním vyjednáváním.¹⁰¹ Biologická a sociální definice otcovství jsou ve vzájemném vztahu. V souvislosti s vývojem medicíny je biologická podstata oproti minulosti zjistitelná, a stává se tak důležitým prvkem v definování otcovství. Sociální rozměr pojmu otcovství začíná v současné době získávat na důležitosti, jelikož vztahová hodnota mezi dítětem a otcem se stává podstatnější, než biologická podmíněnost této skutečnosti. Je to ale především zákon, který udává, že biologická podstata má přednost před sociálním ukotvením pojmu otcovství. Přední italský psychoanalytik Luigi Zoja v *Soumraku otců* zdůrazňuje, že „citlivé dítě vnímá, zda je otec vyvolil: otcovství je kulturní jev, a proto čistě biologické pouto nestačí.“¹⁰²

4.2 Role otce v rodině a její proměny

Otcovská role se mění s proměnami společnosti, stejně jako role mateřská. V jednotlivých historických obdobích postupně nabírá či ubývá na síle. Tyto proměny můžeme sledovat již od dob **antického Řecka a Říma**. Na postavení otce ve starověkém Římě upozorňuje italský psychoanalytik Luigi Zoja, který poukazuje na autoritu otce v rámci veřejného i soukromého života. Vysvětluje, že „v řeckých rodinách otec neměl významnou roli, naopak římský otec rozhodoval o životě a smrti svých dětí, a to nejen do chvíle osamostatnění, ale po celý jejich život.“¹⁰³ Podstatné je, že tato pravomoc nad dětmi trvala do té doby, než otec zemřel. Autorita otce je tedy v období starého Říma velice důležitou hodnotou. Pojem otcovství byl jasně definován. Na to upozorňuje také socioložka Hana Maříková v *Sociologických*

---

¹⁰¹ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 36.

¹⁰² Zoja, L. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, 2005, s. 249.

¹⁰³ Tamtéž, s. 145.

studiích. „Otcovství je ve společnosti vždy nějakým způsobem „konstruováno“ a „produkováno“.“¹⁰⁴ To potvrzuje i Luigi Zoja, který zdůrazňuje fakt, že otcovství bylo v Římě definováno jak sociálně, tak právně. Hlavním faktorem bylo vyjádření toho, že otec svou roli formálně přijímá. Symbolikou tohoto přijetí se stalo pozvednutí syna do výše. Biologická podstata tedy ztrácí váhu oproti otcovství takto přijatému a symbolicky vyjádřenému. Za povšimnutí stojí také fakt, že se jedná o pozvednutí syna, nikoli dcery, jelikož „vztah k dceři se omezil jen na materiální zaopatření.“¹⁰⁵ Opět je tedy vyzdvihována role budoucího otce, matka je upozaděna. Akt pozvednutí měl velký význam nejen v dané chvíli, ale také do budoucna, protože „pozvednout na chvíli dítě fyzicky znamenalo po celý život je pak pozvedat na sociálně a morálně vyšší stupeň. V tom spočívalo rozhodnutí otce. Byl to dar sociálního a morálního života, velmi odlišný od daru fyzického života, který dala dítěti matka. Mateřský dar dostanou všechny děti, ten otcovský ne,“¹⁰⁶ zdůrazňuje Luigi Zoja. Pokud dítě pozvednuto nebylo, otce jako by nemělo. Pozvednutí syna mělo rituální charakter vyvolení, prohlášení dítěte za svého syna a proměny muže v otce.

Ve **středověku** se dostává do popředí role Boha, pojem otce se tedy přesouvá do symbolické roviny a přibývá na důležitosti. Z hlediska představ středověkých lidí o světě je to právě pojem Bůh, který tyto myšlenky soustřeďuje v jeden celek. „Nenajdeme globálnější, univerzálnější ideu, nežli je tato. Bůh objímá či lépe řečeno zaplavuje celou myslitelnou oblast zkušenosti, vše, co lze pozorovat v přírodě i mezi lidmi, vše, co lze myslit, počínaje samotnou idejí Boha. Je všemohoucí, věčný, všudypřítomný.“¹⁰⁷ Význam pojmu otec vysvětluje také Luigi Zoja: „Na jedné straně zůstává církev natolik spjata s otcovským principem, že pro své kněze zavádí titul ‚otec‘ (pater) a svou hlavu nazývá ‚papež‘ (papa, pojem etymologicky

---

¹⁰⁴ Vohlídalová, M. *Trojalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 20.

¹⁰⁵ Zoja, L. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. C. d., s. 145.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 146 – 147.

¹⁰⁷ Le Goff, J.; Schmitt, J. - C. *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 36.

odvozený od slova ‚otec‘).“¹⁰⁸ Autor dále upozorňuje také na vzrůstající význam pojmu matky. „V liturgii rostl význam Marie, Kristovy matky, až došlo k vyhlášení dogmatu o jejím nanebevzetí.“ Pojem otce i matky je tedy v tomto období úzce spjat s křesťanskou vírou.

Velký zlom proměny otcovské role zaznamenáváme s příchodem **industriální společnosti**, tedy s průmyslovou revolucí. „V první fázi moderní (nebo také industriální) rodiny je otec desakralizován, ale uchovává si monopol autority hlavy rodiny, zatímco matka vládne v oblasti soukromí a přibližuje se dítěti,“¹⁰⁹ upozorňuje Radka Dudová. Hlavním důvodem této proměny bylo vzdálení hlavy rodiny, tedy otce, z domova. Do té doby byl otec přítomný a mohl tak lépe fungovat jako vzor pro nápodobu především synům. Ti se pomocí imitace učili různým zdatnostem, které byly nezbytné pro jejich pokračování v rolnickém rodě. Jelikož se otec vzdálil z domácnosti, jeho role ve výchově se významně oslabuje. Luigi Zoja v této souvislosti hovoří o fenoménu tzv. „neviditelného otce“. Otcové „v každém případě ztráceli otcovskou autoritu a pevné místo v srdcích a v představách svých dětí, neboť jejich pracovní den se odehrával jinde, ba dokonce i jejich cítění se přestěhovalo do sféry, která se životem jejich dětí neměla nic společného.“¹¹⁰ To dokazuje právě ono oslabení otcovské role. Podobná oslabení role otce můžeme sledovat i s příchodem první a druhé světové války, jelikož mužské vzory jsou v této době nepřítomni z důvodu bojů na frontách.

V souvislosti s dnešní rolí otce hraje roli důležitý zlom, a tím je **přelom 60. a 70. let 20. století**. V těchto letech „ženy získávají účinnou antikoncepci, a moc nad reprodukcí tak přechází do jejich rukou.“¹¹¹ Socioložka Radka Dudová dále upozorňuje na postavení žen, které „vstupují masivně na pracovní trh, a muži tak ztrácejí své výsadní postavení živitelů rodin.“¹¹²

---

¹⁰⁸ Zoja, L. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. C. d., s. 150.

¹⁰⁹ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 41.

¹¹⁰ Zoja, L. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. C. d., s. 163.

¹¹¹ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 42.

¹¹² Tamtéž, s. 42.

Celkově se tedy role otců a matek přibližují, stávají se vyrovnanějšími. Ženy se dostávají do pozic, které dříve zastávat nemohly, čímž se dostávají do blízkosti role mužské. S vyrovnáváním genderových rozdílů souvisí také to, že muži se více dostávají do blízkosti role ženské, konkrétně právě v oblasti pečujícího otce. V souvislosti s těmito proměnami je upozorňováno na pojem **nového otce**. „Tento nový otcovský přístup v 80. letech znovuotevřel diskurs o ‚nových otcích‘, otcích osobně citově a prakticky implikovaných do péče o malé děti,“¹¹³ upozorňuje Radka Dudová. Role otce se tedy vyvíjí v souvislosti s rychlými proměnami společnosti a souvisí také s genderovými proměnami a snahami o zrovnoprávnění mužů a žen. Není ovšem přesně definována, je zřetelné pouze její směřování.

4.3 Vztah otec – dítě

Jak se proměňuje společnost, proměňuje se také instituce rodiny, s čímž souvisí také proměny role otce a role matky. Vše má celkový vliv na proměnu vztahů v rámci rodiny, „to se týká také otcovství – institucionální a autoritářské otcovství se stává otcovstvím vztahovým a dobrovolným, otec se stává významným blízkým dítěte a dítě se stává partnerem, kterého je třeba respektovat a vyjednávat s ním.“¹¹⁴ Tyto proměny souvisí s celkovou individualizací společnosti. Čím více se vyrovnávají a přibližují genderové role v rámci rodiny, tím více se také přibližuje otec ve vztahu ke svému dítěti.

Otec je vzorem jak pro svého syna, tak pro svou dceru. Co se týká vztahu k dceři, v tomto případě je jejím ochráncem a zároveň vzorem pro výběr budoucího partnera. Na důležitost tohoto vzoru upozorňuje také psycholog Steve Biddulph v publikaci *Kniha o mužství*: „Jako rodič opačného pohlaví je

---

¹¹³ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 43.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 40.

otec pro dospívající dívku ‚cvičným mužem‘. Pokud již od jejího raného věku projevuje hluboký a trvalý zájem o její život – o to, jak se učí číst, jak si hraje, bere ji na výlety, vyvodí z toho jeho dcera závěr, že je zajímavá a hodnotná bytost.“¹¹⁵ Autor se dále zabývá také vztahem otce a syna. Nejdůležitějším prvkem, kterému otec svého syna učí, je ovládnání své fyzické síly vůči možným zraněním, kterou může způsobit. Steve Biddulph vysvětluje úlohu otce při učení syna v ovládnání fyzické síly proti méně silným. Říká, že muž „musí vědět, jak se vyrovnat s kritikou ženy, jak prožívat silné emoce, a přitom nikdy nepoužít svou fyzickou sílu k tomu, aby ji ovládal nebo ji zranil. A svou sílu se naučí držet na uzdě díky příkladu otce, který jej nikdy nezranil a nedovolil mu zraňovat druhé.“¹¹⁶

V rámci hodnocení vztahů otce a dítěte vyvstává na povrch otázka, zda je vhodné a pro dítě přínosné, aby se o něj v raném věku staral výhradně otec, například v rámci rodičovské dovolené. Jelikož se jedná o celkem mladý fenomén a neexistuje ještě dostačující počet studií, převládá názor, „že otcové jsou schopni o děti pečovat stejně dobře jako matky (s výjimkou čistě biologických aspektů porodu a kojení) a že je v nejlepším zájmu dítěte, pokud otcové sdílejí rodičovskou dovolenou tak, aby si dítě mohlo rozvinout blízký vztah s oběma rodiči.“¹¹⁷

---

¹¹⁵ Biddulph, S. *Kniha o mužství*. Praha: Portál, 2011, s. 170.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 171.

¹¹⁷ Hašková, H. et. al. *Péče o nejmenší: boření mýtů*. Praha: SLON, 2012, s. 99.

5 Muž na rodičovské dovolené

5.1 Definice pojmu mateřská a rodičovská dovolená

Pojem mateřská a rodičovská dovolená je právně zakotven v zákoníku práce. Již na první pohled je zřejmé, že se obsahově budou obě pojetí lišit, čemuž napovídají už genderová zbarvení obou pojmů. Zatímco mateřská dovolená se týká výhradně matky, do rodičovské dovolené je zahrnuta jak matka, tak otec dítěte.

Právnička Jaroslava Štamberková v praktické příručce *Využívání mateřské a rodičovské dovolené* upozorňuje na hlavní charakteristiky **mateřské a rodičovské dovolené**, a zároveň připomíná, že „platný zákoník práce vychází ze zásad rovnosti a rovného zacházení mezi muži a ženami v pracovním procesu...“¹¹⁸ Pojmy mateřská a rodičovská dovolená jsou definovány v §195 - §198 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce. Mateřská dovolená je poskytována zaměstnankyni a její standardní délka je 28 týdnů. Zaměstnankyně nastupuje na mateřskou dovolenou 6. – 8. týdnů před očekávaným termínem porodu. Mateřská dovolená nesmí být nikdy kratší než 14 týdnů.¹¹⁹ Oproti tomu rodičovská dovolená může být poskytnuta oběma rodičům dítěte. Jaroslava Štamberková upozorňuje na počátek poskytování rodičovské dovolené, a to „u matky dítěte po skončení mateřské dovolené a u otce dítěte ode dne narození dítěte.“¹²⁰ Hlavním důvodem pro uskutečnění rodičovské dovolené je prohloubení péče o dítě. Rodičovská dovolená se poskytuje na žádost a její délka záleží vždy na rodičích, maximálně je její trvání určeno do 3 let věku dítěte.¹²¹

---

¹¹⁸ Štamberková, J.; Štefko, M. *Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance*. Praha: Český helsinský výbor, 2007, s. 27.

¹¹⁹ Zákony pro lidi [Česká republika]. Zákoník práce [online; rok zpracování 2006] Dostupný z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262#cast8>

¹²⁰ Štamberková, J.; Štefko, M. *Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance*. Praha: Český helsinský výbor, 2007, s. 29.

¹²¹ Zákony pro lidi [Česká republika]. Zákoník práce [online; rok zpracování 2006] Dostupný z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262#cast8>

Z výše zmíněných charakteristik pojmů mateřská a rodičovská dovolená tedy vyplývá rozdílnost, pro koho jsou jednotlivé formy opatření v oblasti péče o dítě určeny. Zatímco mateřská dovolená se týká výhradně matky dítěte, na rodičovskou dovolenou má nárok také otec dítěte. Zakotvení pojmu rodičovská dovolená v zákoníku práce tak umožnilo, aby měl otec možnost vymanit se z tradiční role hlavního živitele rodiny, a více se tak podílet na výchově a péči o dítě. Zavedení pojmu rodičovská dovolená (v roce 2001) umožnilo větší variabilitu v oblasti výběru možností péče o potomka v raném dětství. Tento model umožňuje několik **variant**. Jednou z možností je výhradní zastoupení pečující role ze strany matky, které je podchyceno pojmem mateřská dovolená. Další variantou je kombinace mateřské a rodičovské dovolené, kdy v prohlubující péči o dítě následně pokračuje buď matka, nebo otec. To je asi nejpříhodnější varianta, kterou mohou využít právě otcové aktivně se podílející na péči o dítě. Matka v tomto případě zůstane doma min. 3,5 měsíce, poté se vrací do zaměstnání a otec přebírá roli hlavní pečující osoby. Mezi další možnosti patří společné čerpání, v případě matky mateřské dovolené, a v případě otce rodičovské dovolené, kdy se o dítě starají oba rodiče. Zde ovšem pozor na možnost příspěvku. „Jestliže oba rodiče čerpají mateřskou nebo rodičovskou dovolenou, má nárok na peněžitou pomoc v mateřství, nemocenské v souvislosti s porodem nebo rodičovský příspěvek, pouze jeden z rodičů,“¹²² upozorňuje Eva Fryjaufová. Poslední možnou variantou je výhradní zastoupení otce v péči o dítě ihned po porodu.

Žena na mateřské dovolené má nárok na peněžitou pomoc v mateřství. „Základní podmínkou čerpání peněžité pomoci v mateřství je účast na nemocenském pojištění min. 270 dnů v posledních dvou letech před porodem (u OSVČ také min. 180 dní v posledním roce). Účast na pojištění musí v době nástupu na PPM trvat nebo musíte být v ochranné lhůtě.

---

¹²² Fryjaufová, E. *Mateřská a rodičovská dovolená v otázkách a odpovědích*. Brno: Computer Press, 2007, s. 36.

Současně nesmíte osobně vykonávat činnost, ze které PPM náleží. Peněžité pomoci v mateřství se přiznává na základě vyplněného tiskopisu od lékaře. Nárok na PPM mají i studentky a uchazečky o práci v evidenci úřadu práce.¹²³ U rodičovské dovolené jsou podmínky nároku následující: „Podmínkou nároku na rodičovský příspěvek je osobní celodenní a řádná péče o dítě do čtyř let (nárok na rodičovský příspěvek začíná po skončení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem – pokud na ni není nárok, tak narozením dítěte)...výše rodičovského příspěvku bude od 1. 1. 2007 činit cca 7 600 Kč.“¹²⁴

Z hlediska pracovních podmínek se „těhotná žena v období těhotenství stává zvlášť chráněnou osobou.“¹²⁵ Zaměstnavatel musí také „posoudit, zda práce, kterou těhotná žena vykonává, je pro ni vhodná...Pokud tedy těhotná žena vykonává práci, která je zakázána, musí ji zaměstnavatel automaticky převést na jinou práci (samozřejmě pro ženu vhodnou).“¹²⁶ Zaměstnavatel musí mít na zřeteli těhotenství zaměstnankyně také v případě, že ji chce vyslat na pracovní cestu. „Těhotnou zaměstnankyni nesmí zaměstnavatel vyslat na pracovní cestu mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště bez jejího souhlasu.“¹²⁷ Dále může být zkrácena či upravena pracovní doba, zakázána je práce přesčas.¹²⁸ Výpověď může být těhotné zaměstnankyni udělena pouze z důvodů, kdy se: „zaměstnavatel nebo jeho část ruší, přemísťuje, zaměstnankyně byla pravomocně odsouzena, zaměstnankyně porušila povinnost vyplývající z právních předpisů zvlášť hrubým způsobem.“¹²⁹ Zaměstnavatel dále musí poskytnout přestávky na kojení. Je také povinen omluvit nepřítomnost zaměstnankyně po dobu trvání mateřské

---

¹²³ Fryjaufová, E. *Mateřská a rodičovská dovolená v otázkách a odpovědích*. C. d., s. 25.

¹²⁴ Tamtéž, s. 45.

¹²⁵ Štamberková, J.; Štefko, M. *Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance*. Praha: Český helsinský výbor, 2007, s. 75.

¹²⁶ Tamtéž, s. 75.

¹²⁷ Tamtéž, s. 76.

¹²⁸ *Zákony pro lidi [Česká republika]. Zákon zákoník práce [online; rok zpracování 2006]* Dostupný z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262#cast10>

¹²⁹ Štamberková, J.; Štefko, M. *Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance*. Praha: Český helsinský výbor, 2007, s. 75.

dovolené, popř. zaměstnance v době rodičovské dovolené. Zaměstnavatel zařazuje zaměstnankyni po návratu z mateřské dovolené a zaměstnance po návratu z rodičovské dovolené na původní místo.¹³⁰

5.2 Matka vs. otec na rodičovské dovolené

Standardním stavem a modelem, který stále v západní společnosti přetrvává, je situace, kdy péči o dítě v raném věku zastává matka. Jedná se o tradiční model. S proměnami společnosti, postupným vyrovnáváním genderu a možnostmi, které nabízí demokratická volba, se tento model pomalu proměňuje, a možnost pečovat o dítě v rámci rodičovské dovolené dostává také otec.

Základními pojmy, na které je nutné se nejprve zaměřit, jsou **mateřství a otcovství**. Z hlediska odlišnosti jednotlivých pohlaví a jejich charakteristik je zřejmé, že se bude lišit také přístup matek a přístup otců k péči o potomka. Pokud se zaměříme na charakteristiky vystihující matky a otce, můžeme se, stejně jako to dělá Radka Dudová, opřít o lacanovskou teorii, která ovlivňovala studium otcovství ve Francii, a tvrdí, že „zatímco matka představuje péči, citovost, reálno, otcova funkce spočívá v zosobnění zákona, autority a symbolična.“¹³¹ Je tedy evidentní, že se jedná o pojmy, které nadčasově vystihují vnímání ženství a mužství v naší společnosti. Ať už se jedná o přirozené či sociálně konstruované odlišnosti mezi mužem a ženou, potažmo otcovstvím a mateřstvím, je zřejmé, že mají svůj podstatný význam a důležitou funkci. Otcové jsou schopni zastat roli velmi blízkou roli mateřské, „přesto se v realitě mateřský a otcovský přístup odlišují,“¹³² vysvětluje Radka Dudová a dále upozorňuje na výzkum týkající se této

---

¹³⁰ Štamberková, J.; Štefko, M. *Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance*. C. d., s. 78 – 79.

¹³¹ Dudová, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. C. d., s. 38.

¹³² Tamtéž, s. 39.

problematiky. „Lupton a Barclay ve své longitudinální studii zkušeností otců docházejí k závěru, že muži i ženy mají stejné předpoklady vytvořit si blízký a intimní vztah se svými dětmi prostřednictvím každodenních pečovatelských aktivit.“¹³³ Na základě tohoto výzkumu vyplývá, že mají jak matky, tak otcové, stejné podmínky vytvoření si vztahu k dítěti v rámci pozice hlavní pečující osoby. Znamenalo by to tedy, že je toho stejným způsobem schopen jak otec, tak matka. Autorka ovšem dále dodává, že „tyto aktivity jsou ale nejčastěji v praxi vykonávány ženou, která tím získává určité znalosti a dovednosti a postupně se v rodině stává „expertem“ na záležitosti týkající se dětí. Jakmile je jednou jeden z rodičů ustaven v pozici odborníka, pro druhého se stává obtížné do jejich vztahu zasahovat a je delegován do funkce živitele a ochránce.“¹³⁴ Je to tedy zatím stále častěji matka, která je tímto „expertem“, a na druhé straně otec, který do vztahu nezasahuje a ujímá se funkce živitele a ochránce rodiny. S postupnými proměnami společnosti se tato situace ale pomalu mění, a může tomu být i naopak. Čili tak, že se hlavní pečující osobou stane otec a živitelkou matka. Na proměny otcovské role upozorňuje také Hana Maříková s kolektivem, která tvrdí, že „zaměříme-li nyní svou pozornost speciálně na otcovství a jeho proměnu, pak lze tvrdit, že dříve institucionální a autoritářské otcovství, které se vymezuje vůči ženě a feminitě a které je primárně definované mocí, autoritou a rolí živitele, se v současnosti stává otcovstvím vztahovým a dobrovolným.“¹³⁵ Otcové se podílejí na každodenní péči o děti i na domácích pracích, s čímž souvisí také pozvolný proces zastávání péče o potomka v rámci rodičovské dovolené, který se postupně dostává do podvědomí společnosti i do zákonných ustanovení. S těmito proměnami také souvisí nezakotvenost otcovské role v rámci rodiny.

---

¹³³ Lupton, D.; Barclay L. *Constructing Fatherhood. Discourses and Experiences*. London: Sage, 1997, s. 124 – 133.

¹³⁴ Tamtéž, s. 124 – 133.

¹³⁵ Maříková, H. et. al. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, s. 57.

Steven Saxonberg a Hana Hašková v publikaci *Péče o nejmenší, boření mýtů* poukazují na to, že „v současné době neexistuje příliš mnoho studií o tom, jak otcovské dovolené ovlivňují děti.“¹³⁶ Není tedy možné vyvozovat nějaké konkrétní závěry o tom, co je pro děti příznivější. Nicméně autoři dále vysvětlují, že „nic nenasvědčuje tomu, že otcovská dovolená je pro děti škodlivá.“¹³⁷ Z dalších informací vyplývají pozitiva využití rodičovské dovolené oběma rodiči, jelikož je tak podporováno vytvoření blízkého vztahu jak k matce, tak k otci, upozorňují autoři. Otec má stejně jako matka stejné předpoklady péči o dítě v raném dětství zvládnout. „Otcové jsou schopni o děti pečovat stejně dobře jako matky (s výjimkou čistě biologických aspektů porodu a kojení).“¹³⁸

5.3 Aktivní otcovství

V tradičním pojetí se setkáváme s modelem otce jakožto živitele a matky v roli hlavní pečovatelky o dítě. V současné době se toto pojetí značně proměňuje především v souvislosti se zvyšováním rovnoprávnosti žen a mužů. V souvislosti s těmito změnami zaznamenáváme také pojem **aktivní otcovství**. Definice tohoto pojmu není v současné době ještě řádně ukotvena, objevují se ale různá vysvětlení vnímání tohoto konceptu, díky kterým je možné téma uchopit.

Na hlavní charakteristiky, které lze zařadit pod pojem aktivní otcovství, upozorňuje Iva Šmídová v publikaci *Aktivní otcovství: „Partnerské vztahy, proměny rodičovství nebo hledání rovnováhy mezi prací, rodinou a osobním životem* jsou témata, jež se i v českém prostředí stále častěji objevují v souvislosti s obratem aktivní otcovství, nebo raději pečovatelská

---

¹³⁶Hašková, H. et. al. *Péče o nejmenší: boření mýtů*. C. d., s. 98.

¹³⁷ Tamtéž, s. 98.

¹³⁸ Tamtéž, s. 99.

otcovství.“¹³⁹ Je tedy zřejmé, že pojem aktivní otcovství nemá vyhraněnou a jasnou definici, jedná se zatím spíše o trend či nové směřování v nastavení rodinných vztahů v oblasti péče o potomka. Autorka dále poukazuje na to, že právě genderově vyrovnaná partnerství, kde se do péče o potomka zapojuje také otec, představují významný krok ke změně rodinných vztahů. Jedná se o změny, které zatím postupují velice pomalu.¹⁴⁰ Otázka tzv. nového, pečujícího, aktivního otce, se objevuje zhruba od 70. let minulého století, kdy proběhla řada změn v rámci nastavení mužských a ženských rolí ve společnosti. V tomto období se například objevuje druhá feministická vlna, která vyžaduje zrovnoprávnění žen a mužů, a to především v oblasti pracovního trhu. Na tyto proměny poukazuje Hana Chmelařová taktéž v publikaci *Aktivní otcovství*: „Především druhá vlna feministického hnutí, vstup větší části žen do pracovního procesu a jejich vzrůstající participace v placených povoláních a také trend menších rodin vyvolal potřebu nahlížet na povahu mateřství a otcovství z nových perspektiv.“¹⁴¹ Proto jsou 70. léta významným mezníkem vykazujícím proměny v oblasti proměn nastavení rolí v rámci rodiny.

Důležitým faktorem, který může otcům pomoci aktivně se podílet na péči o potomka, je poskytnutý prostor. Na to upozorňuje také Lewis Yablonski v publikaci *Otcové a synové*: „Jisté je, že otcové mají obvykle o dítě zájem. Pokud dostanou možnost, jsou zde schopni značné angažovanosti. Mají a jsou schopni projevit obdobné pečovatelské schopnosti jako matky.“¹⁴² Aby se otcové mohli aktivně podílet na péči o potomka, je nutné jim to umožnit. U nás je tato aktivita podporována od roku 2001 poskytnutím rodičovské dovolené. „V evropském kontextu patříme mezi země, které tuto možnost legislativně umožnily poměrně pozdě. Daleko dříve byla tato možnost uzákoněna a využívána ve skandinávských zemích, kde otcové pečovali

---

¹³⁹ Sedláček, L.; Plesková, K. *Aktivní otcovství*. C. d., s. 10.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 10.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 33.

¹⁴² Yablonski, L. *Otcové a synové*. Praha: Portál, 1995.

o své malé děti formou rodičovské dovolené již od 70. let. 20. století,¹⁴³ upozorňuje socioložka Olga Nešporová v jednom ze článků v časopise *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Z tohoto hlediska je možné sledovat pomalé tempo změny, které se v nastavení aktivně se podílejícího otce v péči o dítě projevuje.

Svou roli hrají také genderové stereotypy, které působí v rámci vnímání role matky a role otce v rodině, konkrétně v oblasti péče o děti. V této souvislosti se vyjadřuje také Anna Valouchová, která upozorňuje na to, „že i u nás do značné míry platí stereotypy o tom, že muži mají zajišťovat ekonomické příjmy rodiny a ženy se mají starat o potomstvo a rodinný krb.“¹⁴⁴ I když se rodinná politika a nastavení genderových rolí v rámci rodiny proměňuje, vnímání tradičních rolí je v naší společnosti natolik zakořeněno, že ho nelze radikálně změnit ze dne na den. V této souvislosti autorka navrhuje, „zda by nebylo výhodnější nastavit podmínky tak, aby si muži a ženy tyto dvě ‚povinnosti‘ mezi sebe rozložili rovnoměrněji. Kdyby se z mužů sejmulo břemeno živitele rodiny a dalo jim více prostoru pečovat o děti, přineslo by to s největší pravděpodobností i zlepšení podmínek pro ženy na trhu práce.“¹⁴⁵ Role otce se tedy proměňuje a je v rámci péče o dítě čím dál tím více aktivní, pro budoucí vývoj jsou ale důležité především faktory, které podporují proměnu této role a umožní otcům více se do péče o potomka zapojit.

Pojem aktivní otec v sobě zahrnuje různé konotace. Jednou z nich je role otce, který se dítěti věnuje více, než tomu tak bylo dříve. Na toto chápání pojmu aktivní otcovství v tradičním slova smyslu upozorňuje také Iva Šmídová: „Aktivní otcovství v jeho tradičním smyslu dobře známe. Tatínek vezme o víkendu děti na výlet, zatímco maminka vaří, syna vezme na fotbal a dceru

---

¹⁴³ Nešporová, O. Životní styl rodin s otcí na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2006, roč. 7, s. 32.

¹⁴⁴ Sedláček, L.; Plesková, K. *Aktivní otcovství*. C. d., s. 36.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 36.

do zoo na zvířátka.“¹⁴⁶ Dále poukazuje i na chápání aktivního otcovství v souvislosti s finančním zajištěním rodiny. Toto první pojetí klade důraz především na snahu věnovat se dětem ve veškerém volném čase, který otec má. Psycholog Tomáš Novák v souvislosti s časem, který otcové tráví se svými dětmi, upozorňuje na následující výzkum: „V Austrálii byl proveden na sklonku osmdesátých a počátkem devadesátých let výzkum posléze konstatující výrazné prodloužení času, který otcové věnují jejich dětem. Bylo to o dvě hodiny denně víc než v letech sedmdesátých.“¹⁴⁷

Další možností je pojetí aktivního otcovství z hlediska vyrovnávání genderových rolí ve společnosti. V tomto případě jsou genderové role v rámci partnerského vztahu natolik v rovnoměrném vztahu, že jsou oba rodiče ochotni se o potomka v raném dětství postarat. Záleží vždy na okolnostech, které konkrétní volbě nahrávají. Jednou z hlavních motivací tohoto rozhodnutí mohou být ekonomické okolnosti.

Hana Maříková se v článku *Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené*, zamýšlí nad možným dělením aktivních otců, kde je hlavním faktorem určení **důvodů**, kvůli kterým otec na rodičovskou dovolenou odchází. První skupina je charakterizována tlakem vnějších okolností, druhá skupina silnou motivací starat se o dítě. Maříková v souvislosti s první skupinou uvádí, že „pokud výrazně převažuje tlak vnějších okolností a intervence vnějších faktorů je velice silná, kdy vnitřní rozhodnutí je uděláno spíše pod jejich ‚tlakem‘ než na základě ‚ryze‘ svobodného rozhodnutí, pak můžeme takové rozhodnutí označit za rozhodnutí z donucení.“¹⁴⁸ U druhé skupiny otců na rodičovské dovolené autorka zdůrazňuje především pojem dobrovolnost, svoboda

---

¹⁴⁶ Sedláček, L.; Plesková, K. *Aktivní otcovství*. C. d., s. 10.

¹⁴⁷ Novák, T. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. C. d., s. 101.

¹⁴⁸ Maříková, H. *Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené*. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2004, roč. 1, s. 9.

rozhodnutí, tedy „silnou vnitřní motivaci starat se a pečovat o dítě pak můžeme považovat za případ ‚dobrovolného‘ rozhodnutí.“¹⁴⁹

Mezi hlavní důvody, které vedou muže k nástupu na rodičovskou dovolenou, patří zejména ty ekonomické. Důležitou podmínkou, která hraje při zakládání rodiny významnou roli, je právě finanční zajištění. Z hlediska genderového vyrovnávání rolí v rámci péče o dítě, ale také na trhu práce, a zakotvení této možnosti v rámci zákona, vyvstává na povrch otázka, kdo dokáže rodinu lépe finančně zajistit. Otec tak nastupuje na rodičovskou dovolenou např. z důvodu své nezaměstnanosti nebo lepšího finančního ohodnocení ženy. Na tento důvod upozorňuje také Hana Maříková v článku *Rodičovská dovolená a muži*, kde vysvětluje, že „podle názorů naší populace jsou to především ekonomické důvody - jako nezaměstnanost muže, kdy muž práci sehnat nemůže, zatímco žena ano. Dalším důvodem je placená práce ženy.“¹⁵⁰

5.4 Muži na rodičovské dovolené: Česká republika vs. Švédsko

Co se týká rodičovské dovolené, situace se liší z hlediska nastavení rodinné politiky v rámci jednotlivých zemí. Nejvíce propracovaný systém, který motivuje otce k nástupu na rodičovskou dovolenou, mají z evropských zemí právě ve Švédsku. Z tohoto důvodu jsem si tuto skandinávskou zemi vybrala k porovnání se situací u nás.

Prvním rozdílem, který můžeme v rámci srovnání zaznamenat, je doba, kdy byla **rodičovská dovolená** u nás a ve Švédsku **uzákoněna**. Zatímco Česká republika patří v evropském kontextu mezi země, které k zakomponování

---

¹⁴⁹ Maříková, H. Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, C. d., s. 9.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 7.

rodičovské dovolené do systému přistoupily poměrně pozdě, Švédsko patří mezi průkopníky. To dokládá také socioložka Olga Nešporová v publikaci *Harmonizace rodiny a zaměstnání*: „Ve Švédsku (a v Norsku) bylo již v sedmdesátých letech 20. století umožněno mužům zůstat na takzvané rodičovské dovolené, která tehdy vznikla. Do té doby měly státem garantovanou možnost celodenně pečovat o malé děti pouze ženy, a to formou mateřské dovolené.“¹⁵¹ Autorka dále upozorňuje na to, že mužů na rodičovské dovolené ve Švédsku výrazněji přibýlo až v 90. letech, a to „především díky výraznější stimulaci ze strany státu...Konkrétně se jednalo o zavedení tzv. otcovských kvót, kdy je určitá část rodičovské dovolené vyhrazena otci a pokud ji nevyužije, rodina ztrácí na tuto část placeného volna nárok.“¹⁵² Oproti České republice můžeme tedy zaznamenat další rozdíl, a to v oblasti **příspěvku**. Zatímco ve Švédsku ztrácí otec nárok na tzv. otcovskou kvótu, pokud nevyužije část rodičovské dovolené, která je pro něj vyhrazena, v České republice tomu tak není, jelikož u nás je systém nastaven jiným způsobem. Konkrétní rozdíl spočívá v tom, že u nás není určeno, že otec musí nutně na rodičovskou dovolenou nastoupit, je mu to díky systému pouze umožněno. Jelikož má nárok na příspěvek (ať už v rámci mateřské, nebo rodičovské dovolené) vždy jen jeden z rodičů, není v tomto případě hodnota nijak ztrátová.

Dalším výrazným rozdílem je **doba trvání** rodičovské dovolené u nás a ve skandinávských zemích, kde je výrazně kratší. Na dobu trvání upozorňuje také socioložka Olga Nešporová v časopise *Gender, rovné příležitosti, výzkum*: „Rodičovská dovolená ve skandinávských zemích trvá zhruba jeden rok (v součtu pro oba rodiče). Česká rodičovská dovolená v délce dva a půl roku až tři roky, je svoji délkou srovnatelná spíše s německou nebo rakouskou obdobou.“¹⁵³ Celková doba trvání je tedy dalším významným faktorem,

---

¹⁵¹ Nešporová, O. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené*. Praha: VÚPSV, 2005, s. 10.

¹⁵² Tamtéž, str. 10.

¹⁵³ Nešporová, O. Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2006, roč. 7, s. 32.

který může otce ovlivňovat pro nástup na rodičovskou dovolenou. Jelikož je tato doba rodičovské dovolené u nás oproti skandinávským zemím delší, je logické, že otcové, kteří se u nás pro ni rozhodnou, jsou s dětmi doma déle, než ti skandinávští.

Pokud se zaměříme na vývoj rodičovské dovolené ve Švédsku a u nás, je důležité připomenout, že přijetí a následné využívání rodičovské dovolené otci má pozvolný vývoj. Jelikož byl tento způsob péče o dítě ve Švédsku zaveden mnohem dříve než u nás, otcové ve Švédsku využívají této možnosti logicky více. Na to upozorňuje také Hana Maříková v časopise *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, kde vysvětluje, že „zkušenosti ze Švédska dokazují, že trvá nějakou dobu, než muži začnou využívat možnost být doma se svými dětmi.“¹⁵⁴ Autorka upozorňuje dále na to, že podíl otců na rodičovské dovolené ve Švédsku se viditelně zvýšil, ale na druhou stranu je nutné stále přihlížet k faktu, že v poměru doby strávené s dětmi doma stále výrazně převažují ženy. „Pokud sledujeme tento ukazatel, pak ani švédští muži nejsou nikterak výjimečnými muži – otci. 91% doby totiž tráví doma s malými dětmi na rodičovské dovolené švédské ženy,“¹⁵⁵ doplňuje Maříková.

5.5 Muž na rodičovské dovolené z pohledu okolí

Muž na rodičovské dovolené patří stále k atypickému uspořádání v nastavení péče o potomka v raném věku. Proto je důležité se na tuto problematiku podívat také z vnější perspektivy, tedy z pohledu vnímání okolí.

---

¹⁵⁴ Maříková, H. Rodičovská dovolená a muži. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2003, roč. 1 - 2, s. 7.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 7.

Směrem na matku dítěte rozděluje Klára Janoušková v článku *Jiné mateřství* reakce okolí na dvě výrazné roviny, „tou první jsou negativní reakce, tou druhou ‚ignorující‘ reakce.“¹⁵⁶ Jedná se například o negativní reakce od matek na mateřské dovolené, dále přehlížení ženy a vyzdvihování a obdiv muže, který o dítě pečuje. Pokud se zaměříme na ženu, která ve stejné době zajišťuje a živí rodinu, ta naopak vyzdvihována a obdivována není tak, jako právě muž, upozorňuje Janoušková.

Na reakce okolí se blíže zaměřuje Olga Nešporová v *Harmonizaci rodiny a zázemí*, kde na základě výzkumu¹⁵⁷ uvádí konkrétní příklady reakcí, a zároveň je shrnuje do zastřešujících bodů. „Velmi obecně lze říci, že reakce okolí vůči respondentům byly v zásadě takového rázu, že vesměs neměli problém se s nimi vyrovnat. Přímé negativní reakce se podle líčení respondentů objevovaly méně často než reakce pozitivní,“¹⁵⁸ uvádí Nešporová. V příbuzenské oblasti „respondenti nejčastěji poukazovali na skutečnost, že většina jejich okolí vnímá jejich situaci neutrálně nebo pozitivně.“¹⁵⁹ Autorka upozorňuje na to, že respondenti se setkali také s negativními reakcemi, a to celkem 16 dotazovaných. Jednalo se ovšem spíše o podiv nad situací.¹⁶⁰ Dále se Olga Nešporová soustředila na oblast zaměstnavatele, ve které shrnuje „reakce zaměstnavatelů vůči mužům, kteří se rozhodli přerušit práci a čerpat rodičovskou dovolenou, ve většině případů jako korektní.“¹⁶¹

---

¹⁵⁶ Janoušková, K.; Sedláček, L. „Jiné mateřství.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2005, roč. 6, s. 19.

¹⁵⁷ Jednalo se o kvalitativní výzkum v letech 2004 – 2005, k uskutečnění výzkumu byla využita metoda nestandardizovaných hloubkových rozhovorů s muži dlouhodobě pečujícími o malé děti. Celkový počet respondentů byl 39, z toho bylo 20 mužů a 19 žen.

¹⁵⁸ Nešporová, O. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené*. C. d., s. 39 - 40.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 40.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 41.

¹⁶¹ Nešporová, O. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené*. C. d., s. 43.

II PRAKTICKÁ ČÁST

6 Výzkumné šetření

6.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumné části diplomové práce je nabídnout jakýsi doplněk části předchozí. Metoda, kterou jsem zvolila, může poskytnout jakousi ilustraci tématu bez toho, že bych si ovšem kladla za cíl poskytnout obecné závěry. Jde mi o to zachytit důvody, které vedly vybrané otce k rozhodnutí pro nástup na rodičovskou dovolenou. Dalším cílem je zmapovat rozdílnost v péči o dítě z hlediska tradičního pojetí matky na mateřské dovolené a nově se utvářejícího modelu aktivního otce na rodičovské dovolené. S přihlédnutím na výše uvedené cíle výzkumu byly stanoveny následující výzkumné otázky:

1. *Jaké důvody vedly Vás jakožto otce k nástupu na rodičovskou dovolenou?*
2. *Jaké jsou hlavní rozdíly mezi péčí o dítě z Vaší strany a ze strany matky?*
3. *Jakým způsobem vnímá okolí Vaše postavení otce na rodičovské dovolené?*

6.2 Výzkumné metody a techniky

Pro informativní sondu – jakýsi příklad toho, jak by mohl být veden výzkum v této oblasti – zkoumání hlavních důvodů a změn v oblasti péče o potomka jsem zvolila kvalitativní výzkumnou metodu *hloubkového rozhovoru*. Roman Švaříček a Klára Šedřová v publikaci *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* uvádějí, že „kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem

výzkumu.“¹⁶² V souvislosti s tématem mé diplomové práce je tato kvalitativní metoda vhodným způsobem, jak doplnit teoretické poznatky. Nicméně mým cílem je tímto způsobem především ilustrovat zjištění vycházející ze studia odborné literatury a lépe tak pochopit výše zkoumanou situaci: otcové na rodičovské dovolené resp. aktivní otcovství.

Roman Švaříček uvádí, že „rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používá se pro něj označení hloubkový rozhovor.“¹⁶³ Tento typ výzkumné metody „můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.“¹⁶⁴ Vybrala jsem formu polostrukturovaného hloubkového rozhovoru, který umožňuje předem připravit výzkumné otázky. Polostrukturovaný rozhovor „vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek,“¹⁶⁵ upozorňuje Švaříček. Mezi hlavní výhody tohoto typu výzkumu patří zejména hlubší proniknutí do zkoumané oblasti se zaměřením na osobní charakteristiky konkrétních jedinců. Je nutné si uvědomit, že hloubkový rozhovor neznamena pouze jeho uskutečnění a následný přepis, ale jedná se o složitější činnost. „Celý proces získání dat prostřednictvím této metody sestává z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, reflexe rozhovoru, analýzy dat a z psaní a prezentace výzkumné zprávy.“¹⁶⁶

Hloubkové rozhovory byly uskutečněny za pomoci vybrané techniky, konkrétně počítačového programu Skype a diktafonu. Tento způsob byl zvolen především z důvodu časové zaneprázdněnosti a vzdálenosti míst jednotlivých respondentů. Jednotliví muži na rodičovské dovolené byli vyhledáni přes organizaci *Liga otevřených mužů*. Jedná se o iniciativu usilující

---

¹⁶² Švaříček, R; Šedřová, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, s. 17.

¹⁶³ Tamtéž, s. 159.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 159.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 160.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 160.

o zkvalitnění života mužů. Mimo jiné sdružuje právě otce aktivně pečující o dítě. Organizace byla založena v roce 2006, jejími zakladateli jsou Martin Jára, Václav Šneberger a Michal Vybíral. Hlavním důvodem, proč tato iniciativa vznikla, byla společenská poptávka, především mužů, a také možnost aktivního uvedení seminářů do oblasti veřejného prostoru. Organizace je financována jak z vlastních zdrojů, tak z dotačních programů a darů jednotlivých i firemních dárců. Je členem Rady vlády ČR pro rovné příležitosti žen a mužů, dále je také členem mezinárodních mužských organizací, např. MenEngage.¹⁶⁷

Respondentům bylo podáno vysvětlení důvodu uskutečňovaného rozhovoru, dále byli ujištěni o anonymitě a v závěru bylo zmíněno poděkování za jejich ochotu a čas, které výzkumu věnovali. Hlavním požadavkem uskutečněného rozhovoru byla pravdivost podaných odpovědí. S přihlédnutím k cíli výzkumu byla vytvořena vlastní osnova hloubkového rozhovoru. Otázek bylo celkem 13 s tím, že každá otázka obsahovala ještě řadu volných podotázek, které udávaly směr odpovědí. Otázky 1 - 2 se zaměřovaly na zjištění konkrétních důvodů, které vedly otce k nastoupení na rodičovskou dovolenou. Další okruh, tedy otázky 3 - 9, se snažil zachytit proměnu v oblasti péče o potomka z hlediska genderového rozdělení rolí v rámci rodiny. Otázky 9 - 13 sledovaly pohled okolí na nestandardní situaci muže na rodičovské dovolené. Při sestavování polostrukturovaného rozhovoru jsem vycházela z východisek, které byly zmíněny v teoretické části diplomové práce.

---

¹⁶⁷ *Liga otevřených mužů* [online] Ilom.cz [Cit. 2015-05-17]. Dostupné z WWW: <<http://ilom.cz/kdo-jsme/faq-o-lomu/>>

Otázky k hloubkovému rozhovoru

1. *Kdo ve vašem vztahu navrhl variantu, že na RD nastoupíte vy (konflikt vs. dohoda)?*
2. *Co bylo hlavním důvodem vašeho rozhodnutí nastoupit na rodičovskou dovolenou?*
  - Jaké zaměstnání jste vykonával vy před nástupem na RD?
  - V jakém oboru pracuje vaše žena?
  - Vedla vás k tomu např. rozdílnost v příjmech ve vašich zaměstnáních?
  - Nemohl vás k tomuto rozhodnutí vést současný trend proměňující se role otce (aktivní, pečující otec)?

---
3. *Jak jste se se ženou připravovali na příchod vašeho potomka?*
  - Jakým způsobem jste reagoval na zjištění těhotenství?
  - Vyskytly se během těhotenství nějaké zajímavé/specifické situace (jak probíhala jednotlivá stádia, nálady partnerky, příprava věcí pro dítě atd.)?
  - Studoval jste literaturu k tomuto tématu? (knihy, blogy atd.) Jaké další způsoby čerpání informací jste popř. volil (kamarádi, rodiče atd.)?
  - Účastnil jste se porodu? Jaký to pro vás byl zážitek?
4. *Jakým způsobem probíhaly první dny po příjezdu z porodnice?*
  - Kdo se v počátku o dítě především staral?
  - Byli jste v prvních týdnech přítomni oba, nebo již jen jeden z vás?
  - Jak probíhalo sblížení s potomkem z vaší strany a ze strany matky?
Zaregistroval jste nějaké významné rozdíly ve vašich přístupech?
5. *Po jaké době jste zůstal s dítětem sám na RD?*
  - Jak prožívala odchod do zaměstnání a vzdálení se od dítěte vaše žena?
  - Na jak dlouhý časový úsek se matka vzdálila od dítěte (postupně, naráz atd.)?
  - Zaznamenal jste nějaké změny v chování dítěte po odchodu matky?
  - Jak jste reagoval na odchod vaší ženy vy?

6. *Jak jste zvládal první dny, kdy jste zůstal s dítětem doma sám?*

- S čím jste měl největší problémy?
- Co vám naopak šlo, a zvládal jste to bez komplikací?
- Jakým způsobem do péče zasahovala vaše žena (instrukce, rady, telefonáty)?

7. *Jaký je váš denní režim s dítětem?*

- Zkuste např. popsat váš běžný den od rána do večera.
- Jak zajišťujete potřeby dítěte (krmení, přebalování, oblékání atd.)?
- Jak se zapojila matka po příchodu ze zaměstnání?

8. *Jak máte rozdělené role ve vaší domácnosti?*

- Jak probíhala vaše péče o domácnost před příchodem potomka?
- Jak se to změnilo po narození dítěte?
- Zajišťoval jste z větší části vy péči o domácnost, nebo se v tomto angažovala spíše vaše žena (např. příprava jídel, úklid domácnosti po příchodu ze zaměstnání, zajištění nákupu atd.)?

9. *Pokuste se s odstupem poukázat na hlavní posuny, které byly vašim „osobním vítězstvím“ v péči o dítě?*

---

10. *Jak reagovalo vaše nejbližší okolí na rozhodnutí nastoupit na RD?*

- Jak reagovala vaše rodina?
- Jak reagovali vaši přátelé?
- Jakým způsobem se k této situaci postavil váš zaměstnavatel? Popř. zaměstnavatel manželky.

11. *Jakým způsobem jste tuto informaci předával vy? Jak jste se cítil?*

12. *Stýkáte se s jinými otcí/matkami na RD?*

---

13. *Jaká je vaše současná situace? Jak se na zkušenost s RD nyní díváte (podstoupil byste znovu, co vám dalo/vzalo atd.)?*

6.3 Charakteristika výzkumného souboru

O poskytnutí hloubkového rozhovoru bylo požádáno 6 mužů na rodičovské dovolené z různých oblastí České republiky. S rozhovory souhlasili všichni oslovení. Délka rozhovorů byla přibližně 40 minut. Vzhledem k velkému vzdálenostnímu rozpětí jednotlivých respondentů byly rozhovory ze značné části uskutečнены přes Skype. Jeden z rozhovorů byl uskutečněn osobně. Odpovědi dotazovaných byly se souhlasem a ujištěním o anonymitě nahrávány na zaznamenávací zařízení.

Tab. 1 Charakteristika výzkumného souboru

Respondent	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Rodinný stav
Daniel	29	vysokoškolské	realitní makléř	svobodný
Petr	24	středoškolské	technolog	ženatý
Milan	33	vyšší odborné	řidič autobusu	ženatý
Filip	34	středoškolské	systemový inženýr	ženatý
Adam	34	vysokoškolské	lékař	ženatý
Matěj	36	středoškolské s maturitou	neuveďl	ženatý

6.4 Zpracování a vyhodnocení dat

Tato podkapitola praktické části diplomové práce bude věnována vyhodnocení výzkumu. V rozhovorech byly sledovány především okruhy cílových oblastí, jako jsou hlavní důvody nástupu otce na rodičovskou dovolenou, rozdílnost v péči o potomka ze strany matky a ze strany otce, a v neposlední řadě také přijetí role pečujícího otce ze strany okolí. S přihlédnutím k hlavním cílům bude provedena analýza získaných dat.

Otázka č. 1: Kdo ve vašem vztahu navrhl variantu, že na RD nastoupíte vy (konflikt vs. dohoda)?

U všech dotazovaných se při navrhování rodičovské dovolené jednalo o dohodu. Tři ze šesti respondentů poukázali na to, že tento návrh vyplynul z dané situace, kterou bylo zaměstnání obou dotazovaných. „Už si nevzpomínám, koho to prvního napadlo, ale je to po dohodě. Když jsme se bavili o našem zaměstnání a o následujících letech. Bylo to po diskusi,“ vysvětluje Filip. U dalších třech respondentů se v jednom případě jednalo o návrh ze strany ženy, ve dvou případech navrhl nástup na RD muž. „Toto uspořádání sem navrhl já v době před narozením prvního potomka, ale je třeba upřesnit, že se nejednalo o variantu, že bych na mateřskou nebo rodičovskou dovolenou šel výhradně já, ale šlo o střídání,“ uvádí Adam. Dále Petr hovoří o tom, jak se se situací vyrovnával: „Jak říkám, to byla dohoda na základě rozumných argumentů a k žádným střetům nedocházelo, jediný co, tak já jsem poté, co tato možnost začala být vážnou, potřeboval zhruba 14 dní na to, abych se s tím vnitřně smířil.“ Ostatní dotazovaní své vnitřní pocity nijak nepopisují.

Otázka č. 2: Co bylo hlavním důvodem vašeho rozhodnutí nastoupit na rodičovskou dovolenou?

Hlavním důvodem pro nástup na rodičovskou dovolenou bylo u třech dotazovaných finanční zajištění rodiny. U těchto respondentů se jednalo o jednoznačně vyšší příjem partnerky, konkrétně dvojnásobek platu. „Důvodem bylo jednoznačné rozhodnutí na základě financí, tedy rozdílný příjem, můžu to i specifikovat, byl to dvojnásobný příjem,“ odpovídá Filip. Jeden z respondentů byl v době očekávání potomka nezaměstnán. „Asi měsíc před porodem mě vyhodili z práce, a když se malej narodil, tak jsem nemohl kloudnou práci najít, a partnerka měla práci jistou tam, odkud odešla, takže to vyplynulo ze situace,“ uvádí Daniel.

Další tři dotazovaní se ve svých odpovědích lišili, jednalo se o pocit či lepší výchozí situaci. Jeden z těchto respondentů, dotazovaný Milan, uvádí jako hlavní důvod pro nástup na RD nespokojenost s dosavadním zaměstnáním. Rodičovskou dovolenou považuje za mezikrok po ukončení starého a před sehnáním nového zaměstnání: *„Jedním z důvodů bylo, že je to takovej mezikrok, kdy bych rád změnil zaměstnání a nebyl sem nuceněj honem něco shánět...příjmy jsou zhruba nastejno, takže hlavním důvodem nejsou finance.“*

Respondenti dále uváděli také drobnější doplňující důvody, které doprovázely rozhodnutí zůstat na RD. Jednalo se například o možnosti dále se vzdělávat, horší hledání práce ze strany manželky, vyzkoušení si obou rolí (dotazovaný Milan, který má již pět dětí). Tři ze šesti respondentů (Daniel, Milan, Matěj) výslovně uvedli, že je k tomuto rozhodnutí rozhodně nevedl žádný trend. *„To asi nějaká móda nebo vliv nějakého vzoru, to asi ne, to mě k tomu nevedlo,“* uvádí Milan. Podobně na tuto skutečnost upozorňuje také Daniel, který vysvětluje: *„...nepřemejšlel jsem o tom, ani jsem tak moc nesledoval trendy, a naopak jsem myslel, že jsem prostě úplně jedinej.“* Jeden z respondentů upozorňuje na to, že je až citlivý na to, když lidé uvádějí jako hlavní důvod finance. To vysvětluje Adam následovně: *„A já teda se přiznám, že tady trochu přitom se mi jako otvírá kudla v kapse, protože jako lidi často argumentujou finančními potřebami, přitom když se baví o tom, kdy děti budou mít nebo kdo z nich má být doma, podle mě je to jako liché, protože málokdo se má tak špatně, že by s tím musel kalkulovat.“*

Tab. 2 Zaměstnání otce a matky, hlavní důvod nástupu na RD

Respondent	zaměstnání	zaměstnání partnerky	hlavní důvod
Daniel	realitní makléř	HR manažerka	finance
Petr	technolog	manažerka personálního oddělení	finance

Milan	řidič autobusu	učitelka na 1. stupni	mezikrok před hledáním nového zaměstnání
Filip	systémový inženýr	ředitelka na ZŠ	finance
Adam	lékař	lékař (gynekolog-porodník)	pocit + instrumentálně logické řešení
Matěj			lepší výchozí situace

Otázka č. 3: Jak jste se se ženou připravovali na příchod vašeho potomka?

U třech respondentů se jednalo o plánované dítě, u dvou o dítě neplánované, jeden respondent tuto informaci neuvádí. Z tohoto důvodu se také značně lišily reakce na tuto otázku. U Petra, Filipa a Matěje převažovaly pozitivní emoce při reakci na otázku ohledně zjištění těhotenství, jelikož zde se jednalo o případ první, tedy dítě plánované. V případě neplánovaného těhotenství mě zaujala především odpověď u Milana, který s reakcí dlouho otálel a odpovídal velmi rozpačitě. „*To já už nevím, no, plánovaný, já myslím, že už od třetího jsme neplánovali,*“ uvádí Milan. Další respondent Daniel, kde nebylo dítě plánováno, vysvětluje svou reakci na zjištění těhotenství následovně: „*My jsme teda jako úplně neplánovali dítě, takže reakce jasná, takový to překvapení a takovej ten prvotní pocit toho zmaru, co budeme dělat, a potom jsme si tak uvědomili, že už nám není dvacet a že stejně dřív nebo později by k tomu došlo, akorát to teda bylo dřív, než jsme to měli v plánu, tak jsme si řekli jako že oukej...*“

Všichni dotazovaní se účastnili porodu. Pět respondentů se shodlo na tom, že se jednalo o silný emoční zážitek. Petr vysvětluje, že se s tímto zážitkem musel srovnávat ještě určitou dobu po porodu: „*Co se porodu týče, tak to byl poměrně hodně silný zážitek pro mě emočně, až jsem si řekl, že se manželka musí dát dokupy po porodu jak fyzicky, tak psychicky, tak já bych do toho nešel rovnějma nohama znova...ale tak nějak si to po čase sedne, v našem případě si to už sedlo.*“

Naopak Milan vysvětluje, že se jednalo o příjemně strávený čas, kdy měli s manželkou prostor sami pro sebe. S ohledem na porod tři respondenti ze čtyř poukazovali na emoční a stresující vypětí okolo porodu nejen pro ně, ale především pro partnerku, a upozorňovali např. na to, že až v této chvíli si muž dokáže plně uvědomit, co všechno musí partnerka zvládnout: *„Až na tom místě může podle mého názoru ten partner pochopit, co to vůbec ten porod znamená, co to všechno obnáší,“* uvádí Filip. Jeden z respondentů zážitek porodu nehodnotí jako nijak emocionálně vypjatý, a to z toho důvodu, že jeho povolání je lékař, tudíž je na tyto situace zvyklý. *„Musím říct, že jako pro lékaře to pro mě jako nepředstavuje nějakou nadměrnou emoční zátěž, protože tady jako krvavé situace a jako vypjaté jsem jaksi profesně zvyklý,“* uvádí Adam. Zároveň dodává, že trend účasti otce u porodu není vždy vhodný, jelikož budoucí tatínkové mohou narušovat spolupráci lékařů a rodičí matky.

Otázka č. 4: Jakým způsobem probíhaly první dny po příjezdu z porodnice?

Z odpovědí všech dotazovaných vyplynulo, že o dítě se v prvních dnech starala především partnerka/manželka. *„Ty úplně první dny se samozřejmě o dítě starala partnerka, že dostala v porodnici instrukce, jak se o takový dítě starat,“* odpovídá na otázku péče o dítě v prvních dnech Daniel. Na vazbu dítěte především k matce upozorňuje Adam, který vysvětluje: *„To dítě po porodu je vázané na matku, už jenom kvůli kojení, a vztah s otcem, ne že by se nerozvíjel po narození, ale to dítě zezáčátku ho moc nevnímá...ten otec je tam tak trochu mimo hru.“* Všichni respondenti uvádějí, že v prvních dnech po příjezdu z porodnice byla hlavní pečující osobou především partnerka, a to buď z důvodu pracovních povinností otce, nebo z důvodu pobytu partnerky u rodičů. *„Po příjezdu z porodnice jsem já ještě pořád pracoval, ten půl rok dá se říct, a v podstatě vždycky, když jsem se vrátil z práce, tak jsme se podíleli na té péči,“* uvádí Filip. *„V našem konkrétním případě po porodu byla manželka ještě u svých rodičů, kam jsem já dojížděl pouze na víkendy,“* vysvětluje Adam.

Jeden z respondentů se zmiňuje také o otevřené situaci v otázce, kdo zůstane s dítětem doma na rodičovské dovolené. Tato situace se odvíjela především od zaměstnání, ve kterém byl pouze krátce. „Asi tejdne před porodem jsem si našel práci, která vypadala slibně, takže to vypadalo, že nakonec budu pracovat, nicméně asi po třech tejdnech jsem usoudil, že ta práce je hrozná, tak jsem to tam ukončil,“ objasňuje stav ohledně zaměstnání Daniel. Dále vysvětluje, jak vypadala situace vzhledem k dohodě, kdo nastoupí na RD: „Takže to bylo otevřený, potom partnerka byla svolná, že když se chytnu, tak bude ona, a nakonec jsem se teda nechyt, a byl jsem já,“ dodává Daniel.

Dotazovaní také často upozorňovali na fakt, že se snažili být partnerce maximálně nápomocní: „Když jsem se vrátil z práce, tak jsem se snažil maximálně být ku pomoci a v podstatě přes noc jsem se pokoušel držet maximálně, co jsem mohl, aby partnerka také měla čas se někdy vyspat,“ uvádí Petr.

Otázka č. 5: Po jaké době jste zůstal s dítětem sám na RD?

Tab. 3 Odchod na RD ze strany otce; reakce matky, dítěte a otce

Respondent	odchod na RD	reakce/stav matky	reakce dítěte	reakce/stav otce
Daniel	6 měsíců	neutrální	neutrální	náročné (nápor na psychiku, začal kouřit)
Petr	6 měsíců	náročné (těžké odchody od dítěte, přivykání)	neutrální	náročné (držet krok s dítětem)
Milan	19 měsíců	ze začátku příjemné, postupem času odklon	pocity zrady (matka ho opustila, 1-2 týdny)	ze začátku příjemné, dále se studiem náročné

Filip	4 měsíce	náročné (stesk po dítěti, obavy z odstupu)	neutrální	neutrální, náročnost v absenci zaměstnání
Adam	12 měsíců	neutrální, bez problémů	neutrální, bez problémů	neutrální, přechod bez problémů
Matěj	2 měsíce	neutrální, bez problémů	neutrální, dítě zvyklé na otce	neutrální, nijak zvlášť nereagovalo

Nejkratší dobou nástupu na RD byly 2 měsíce, nejdéle po 19 měsících věku dítěte. U dvou respondentů se jednalo o shodnou dobu nástupu na RD, a to po půl roce. Jeden z respondentů využil RD po jednom roce věku dítěte, v tomto případě se s manželkou v péči o potomka střídali. V případě nástupu otce na RD po čtyřech měsících nebyla absence matky úplná, což Filip vysvětluje následovně: *„Manželka byla schopná to zajistit tak, že v podstatě my jsme byli v blízkosti jejího zaměstnání...to spočívalo v tom, že každé ráno jsme vyjeli já s malinkou dcerou s ní do toho jejího místa zaměstnání, kde jsme přebývali v takovém pokoji se sociálním zařízením, s kuchyní...a ona v podstatě co tři hodiny docházela na kojení.“*

Co se týká reakcí dítěte na odchod matky do zaměstnání, pět respondentů potvrzuje neutrální a bezproblémovou reakci dítěte na odchod matky, jeden z respondentů poukazuje na pocity zrady, které dítě vyjadřovalo v počátcích po odchodu matky do zaměstnání. *„Skoro bych řek, že to bral jako takovou zradu, že když přišla domů, tak k ní neběžel, že byl jako u mě a koukal se po ní zamračeně, ale to bylo tak třeba tejdén nebo dva, a pak už to pobral...byl takovej asi znejistěnej, že ta máma je taková jistota.“* Dále ovšem upozorňuje na to, že poté, co se stal hlavní pečující osobou on, nastaly tyto reakce také: *„A pak se asi překlopil zase na druhou stranu, že když já jsem pak zase odjel na ty tři dny do školy a vrátil jsem se, tak se díval zase takhle na mě,“* vysvětluje Milan.

Co se týká reakcí na nástup otce na RD ze strany matky, zde už to tak jednoznačné nebylo. Tři respondenti uvádějí neutrální reakce, dva dotazovaní vysvětlují, že tato situace byla pro matku náročná (např. z hlediska obav, zda si od nich dítě neodvykne, těžké přivykání odchodům od dítěte). *„Manželce se samozřejmě do práce neodcházelo lehce, zvlášť ze začátku pro ni bylo hodně těžký mrňouse tady nechat...nakonec to ale zvládla,“* říká Petr. Jeden z respondentů popisuje vývoj od příjemných pocitů po odklon od těchto pocitů, což příkládá také povolání své manželky, která je učitelkou na 1. stupni. *„Manželka ze začátku byla nadšená, že pracuje v té škole, že to chtěla vždycky, že to studovala a chtěla, ale po čase to taky brala, že je ve škole, věnuje se cizím dětem, přijde domů, je unavená, tak si na chvíli lehne, pak si dělá přípravu na druhý den...že to tak vnímala taky, že by se chtěla věnovat svým dětem,“* vysvětluje Milan.

V případě reakcí otců jsou výsledky podobné, jako u matek. Tři respondenti vysvětlují své reakce jako neutrální a bez problémů, dva dotazovaní upozorňují na náročnost této změny. *„Pro mě to byl velký šok a velmi zkušeně jsem zase začal kouřit, takže jako byl to takovej nápor na psychiku, že jsem to prostě nezvládnul,“* upozorňuje Daniel. Jeden z respondentů opět popisuje vývoj svých reakcí od příjemných po méně příjemné, a to především z důvodu studia, které během RD přibylo.

Otázka č. 6: Jak jste zvládal první dny, kdy jste zůstal s dítětem doma sám?

Z odpovědí všech respondentů bylo evidentní, že se nepotýkali s nějakými většími problémy ohledně prvních dnů, kdy zůstali s dítětem sami v domácnosti. Dotazování poukazuje spíše na drobnější obtíže, se kterými se setkávali, jako například najít si systém v péči o dítě s přihlédnutím k předchozí péči o dítě ze strany manželky, dále výhodu předporodního kurzu, který respondentovi pomohl k načerpání potřebných informací. *„Pro mě asi bylo nejtěžší najít si systém v systému, který měla manželka, tam pak byly*

takový ty maličkosti, že ona měla nějakým způsobem srovnané oblečení, takže to pro mě byl zprvu asi největší boj...“ vysvětluje Petr.

Co se týká zásahů a instrukcí ze strany partnerky během prvních dnů, kdy o potomka pečuje otec sám, na výraznější zásahy upozorňuje pouze jeden z respondentů, který vysvětluje: *„Tak žena samozřejmě do toho zasahovala značně, měla to s tím dítětem zaběhané, čili ta mi to předávala...tak já jsem se to snažil respektovat, protože měla větší spolupráci s tím dítětem, ale že by to bylo nějak problematické, to říct nemůžu,“* uvádí Adam. U dalších dvou respondentů se objevují další zmínky o předávání instrukcí ze strany manželky, které se týkaly například návštěvy doktora či drobných rad, jakým způsobem co udělat. Z výše uvedených informací je patrné, že se jednalo o rady vyplývající z předchozí značné zkušenosti v dlouhodobé péči o dítě, nebo o drobné instrukce a organizační informace. Z odpovědí dotazovaných bylo znát, že otcové pociťovali ze strany svých partnerek důvěru, a pokud se jim naskytly obtížnější situace, dokázali si s nimi nějak poradit.

Otázka č. 7: Jaký je váš denní režim s dítětem?

Z hlediska denního režimu se všichni respondenti v základu shodují. Jejich režim byl pravidelný, bez větších výkyvů, většinou odpovídající vzorci vstávání, snídane, dle počasí vycházka či dopolední program uvnitř, příprava oběda, spánek dítěte, odpolední program, následné čekání na příchozí manželku/partnerku, příprava večeře, koupání a uložení potomka ke spánku. Jednotliví respondenti se lišili pouze z hlediska nepatrných detailů, jako například v konkrétních zájmových činnostech. Všichni respondenti se shodli v otázce ukládání dítěte ke spánku po obědě, většinou kolem jedné hodiny.

Moment, který považují za důležitý bod zlomu, ke kterému se všichni z respondentů vyjádřili, byl návrat manželky/partnerky ze zaměstnání. Čtyři respondenti výslovně upozorňují na vyčkávání/očekávání příchodu

manželky z práce. Jeden z těchto respondentů tuto část dne rozebírá podrobněji. *„Ten návrat partnera jako domů z práce považuju za takový jako docela kritický bod, protože z pozice rodiče na RD je tam určitý faktor toho čekání na toho partnera...čili tohle je tam poměrně citlivý moment, a my jsme byli teda domluveni tak, že je třeba chránit toho člověka, co přišel z té práce a ne to na něj rovnou navalit,“* vysvětluje Adam. Dodává, že toto bylo důležité domluvit z důvodu fungování. Jeden z dotazovaných se této situaci po dobu první části RD (zhruba 1,5 roku) vymyká, jelikož s manželkou a dcerou docházeli do zaměstnání, a poté ho opět společně opouštěli, tudíž tento bod čekání na příchod manželky z práce nesdílí. *„Takže ze zaměstnání jsme s manželkou vyjeli zpět do domova, a tam ten režim byl zhruba stejný,“* uvádí Filip.

Dalším bodem, který považuji za podstatný, je péče o potomka po návratu manželky ze zaměstnání. V tomto případě jsem se snažila zaměřit na to, zda péči přebírá matka dítěte, dělí se o ni nadále s partnerem, či v tom plně pokračuje pouze otec. U čtyř dotazovaných bylo z odpovědí zřetelné přebrání hlavní pečující role ze strany manželky bezprostředně po návratu ze zaměstnání. *„Potom co se vyspí, tak jdeme zase ven, zhruba do těch pěti až šesti...a počkáme, potom co se vrátím, až přijde manželka z práce...v podstatě tu péči samozřejmě o něj přebírá ona, já mezitím v podstatě připravím večeře...a potom se nějakým způsobem o toho malého staráme tak střídavě, samozřejmě větší podíl má manželka,“* uvádí Petr. Jeden z dotazovaných poukazuje na tzv. dobu chránění, kterou měla manželka po návratu z práce, aby si odpočinula. Poslední dotazovaný vysvětluje, že péči vyloženě nepřebírala manželka, jednalo se spíše o dělení na základě aktuální situace. Zde je nutné také přihlídnout k počtu potomků, kterých je v tomto případě pět.

Otázka č. 8: Jak máte rozdělené role ve vaší domácnosti?

Na otázku rozdělení rolí v domácnosti jsem zaznamenala dva okruhy odpovědí. Tři respondenti vysvětlují, že péči o domácnost zajišťují převážně oni, tři dotazovaní poukazují spíše na to, že si role v oblasti domácnosti dělí.

„Když jsem předtím nedělal nic, tak teďka dělám v podstatě všechno, takže jsem úplně obrátil,“ vysvětluje Daniel. To, že je péče o domácnost především na otci na RD, potvrzuje také další dotazovaný: *„Předtím to dělala manželka, já jsem třeba občas umyl nádobí nebo tak, ale byla to její náplň, když ona byla doma...je to prostě moje práce teď o tu domácnost,“* vysvětluje Milan. O modelu, kdy jsou role v domácnosti rozdělené, hovoří další z respondentů: *„Dělíme se o péči o domácnost, u většiny to máma rozdělené, třeba pere žena, věší to...kuchyň dělám většinou já, tak ze 70%, nákupy chce dělat žena, všechny technické a administrativní věci dělám já,“* vysvětluje Adam. Čtyři z dotazovaných otců také poukazují na to, že většinu domácích prací přebrali až po příchodu potomka, respektive s nástupem na rodičovskou dovolenou. *„Než jsme měli děti, tak jsem víc pracoval a jezdil jsem domů večer, takže to jsem toho moc nestíhal udělat...ono to bylo společný asi vždycky, ale předtím jsem dělal míň,“* vysvětluje proměnu v rámci starosti o domácnost Matěj. *„Jenom jak se to změnilo nebo nezměnilo, tak samozřejmě jsem si v podstatě přebral maximum těch domácích prací, takže vedle vaření ještě žehlení a úklid samozřejmě, praní do toho nepočítám, protože prádlo vypere pračka, a pak ho stačí jenom pověsit...problémy mi to určitě nedělalo, jediné, co jsem se musel naučit žehlit,“* odpovídá na otázku proměny rolí v oblasti péče o domácnost Petr.

Otázka č. 9: Pokuste se s odstupem poukázat na hlavní posuny, které byly vašim „osobním vítězstvím“ v péči o dítě?

Dva z respondentů považují za „osobní vítězství“ to, že se dítě zdravě vyvíjí a pokračuje na své cestě. U těchto dotazovaných tedy nejde až tak o konkrétní posun či naplnění cíle, ale spíše o pocit zadostiučinění a dobrý pocit ze zdravého a bezproblémového vývoje jejich potomka. *„Já tak nějak za vítězství asi považuju to, že jsem snad tak nějak dokázal docílit toho, že ten náš mrňous se nějakým způsobem zdravě vyvíjí a nějak ho to nepoznamenalo, že tak nějak pokračuje v té svojí cestě a nemá s tím tak nějak problémy,“* komentuje otázku posunů Petr. Jeden z respondentů vidí posun směrem k horšímu, což

považují za odpověď s negativní konotací. Dotazovaný vidí hlavní nevýhody v malém množství času, jehož příčinou jsou především zvyšující se povinnosti v oblasti studia, které si v rámci rodičovské dovolené začal doplňovat. „*Tak posun nějaký bych řekl spíš k horšímu, protože mám míň toho času a jsem nervózní z těch zkoušek, takže bych řekl spíš takový to napětí, nervozita, že jsem třeba netrpělivější víc, a on i doma je to stereotyp...takže takový to počáteční nadšení spíš vyprchalo,*“ vysvětluje Milan. Oproti tomu Filip, který také v rámci rodičovské dovolené začal studovat, vidí tuto možnost jako posun k lepšímu, vnímání možnosti dalšího vzdělávání je tedy oproti předchozímu respondentovi pozitivní. Z odpovědí posledních dvou respondentů je zřetelné pozitivní vnímání situace, kdy se jedná o posuny především v oblasti porozumění a změně myšlení. „*Čím mě to obohatilo, no jako porozuměním tomu světu těch malých dětí a žen, já od té doby vím, že ta mateřská nebo rodičovská dovolená není žádná dovolená, rád jsem říkal, že to v mnoha smyslech je náročnější než ta práce, protože tam není žádný předěl...čili přínosem bylo porozumění,*“ vysvětluje svůj hlavní posun Adam. Pozitiva potvrzuje i dotazovaný Matěj: „*Asi spíš v myšlení, předtím sem byl víc takové uspěchané, víc sem pracoval, teď s tím dítětem hodně sem přehodnotil postoj k životu...určitě sem změnil myšlení, už se tak nehoním za prací...míň hledím na peníze, víc hledím na rodinu.*“ Tento respondent také dodává, že předtím si nedokázal představit život s dětmi, ale momentálně by chtěl další dvě děti, což hodnotím jako další pozitivní posun.

Otázka č. 10: Jak reagovalo vaše nejbližší okolí na rozhodnutí nastoupit na RD?

Tab. 4 Reakce okolí na rozhodnutí nástupu na RD otcem dítěte

Respondent	reakce rodiny otce	reakce rodiny matky	reakce přátel	reakce zaměstnavatele
Daniel	matka - nebyla		přátelé otce - vtipy	zaměstnavatel partnerky -

	naděšená			nezájem
Petr	neutrální, bez problémů	čas na srovnání se situací	tolerantní, méně v kontaktu	ukončení zaměstnání
Milan	neutrální	neutrální, drobné poznámky matky	kolegové - vtipy, jinak žádný posměch, větší zájem	nahlášení RD bez problémů, z hlediska výhod ignorace
Filip	neutrální	neutrální	žádné negativní reakce	neutrální
Adam	ze strany otce spíše odsouzení (tradiční)		nedůležité, neodsuzovali ani nijak nehodnotili	
Matěj	podpora	podpora	nejprve podiv, poté obrat k zájmu o RD	donucení k odchodu

Z hlediska reakcí ze strany zaměstnavatele otců, kteří odcházeli na RD, se ve dvou případech objevila reakce negativní, kdy se jednalo o ukončení pracovního poměru. Situaci popisuje dotazovaný Matěj: *„Zaměstnavatel reagoval asi nejlíp, ten když to zjistil, tak mě vyhodil, respektive mě donutil k odchodu, vyhodit ani tak nejde, ale donutil k odchodu samozřejmě jde.“*

Reakce ze strany přátel byly ve všech případech bezproblémové, nejednalo se o žádné reakce negativního rázu, ale spíše o toleranci, přijetí, popř. o téma, které přátelé nepovažovali za nijak důležité. Dva z respondentů se zmiňují o vtipných poznámkách na jejich adresu. *„Kamarádi si samozřejmě ze mě dělali srandu žejo, různý nárazový vtípky mi dělali,“* uvádí Daniel.

Co se týká reakcí rodin, ve většině případů se jednalo o neutrální reakce, které byly doplněny drobnými poznámkami, popřípadě rodina potřebovala

nějaký čas na srovnání se se situací. Pouze jeden z respondentů vysvětluje vyloženě negativní reakci ze strany otce: „U toho prvního dítěte to bylo jako s podivem, až jako vlastně odsouzení ze strany otce, který je takový tradiční macho chlap,“ poukazuje na reakci ze strany rodiny Adam. Pozitivní reakce a podporu rodiny vyzdvihuje Matěj: „Jinak rodina tam samozřejmě výborně, tam podpora nějaká byla, minimálně psychická.“

Zajímavý komentář k posunu ze strany vnímání okolí uvádí Adam: „Ale vnímal jsem u toho prvního dítěte teda v tom roce 2006, nebo jak sem nastupoval na tu mateřskou v roce 2007, že to ještě jako bylo docela téma, v té době chlapy s kočárkem ještě po ulici nechodili tak jako dnes...tenkrát to fakt ještě bylo jako divné...a tam vnímám obrovský posun, protože když sem šel jako s druhým dítětem v roce 2011, za tu dobu čtyř let tam byl společensky obrovský posun.“

Otázka č. 11: Jakým způsobem jste tuto informaci předával vy? Jak jste se cítil?

Dva z respondentů vysvětlují, že v předávání informace, že jdou na rodičovskou dovolenou oni, nebyli příliš aktivní. „Takže jako, že bych sám přišel a oznámil, ták, a teď jsem na mateřský, to ne,“ odpovídá na tuto otázku Daniel. To potvrzuje i Milan: „Tak ono tím, že to není až tak běžný, tak prostě bych to musel vždycky pokaždé znova vysvětlovat všem a obhajovat.“ Dva z respondentů naopak vysvětlovali, že tuto informaci říct chtěli a nestyděli se za to: „To už jsme říkali hned od začátku těhotenství, že už jsme domluvený, že jdu na rodičovskou já,“ odpovídá na tuto otázku Matěj, a dodává, že reakce okolí byly dobré.

Otázka č. 12: Stýkáte se s jinými otci/matkami na RD?

Všichni z otců na rodičovské dovolené se shodli na tom, že se s dalšími otci nesetkávají, jelikož např. další otce na rodičovské dovolené neznají,

poněvadž jich není tak vysoký počet jako matek na mateřské dovolené. Daniel uvádí: „*Jako žádnýho otce na mateřský neznám, s těma bych se možná stýkal.*“ S matkami se ve většině případů také nesetkávají, jeden z respondentů poukázal na to, že se jim spíše vyhýbá. Další z dotazovaných vysvětluje, že v jedné ze skupin, kde se s matkami setkává, je jako jediný muž s dítětem a cítí se trochu izolován: „*Občas jezdím s malým tady poblíž, kde je dětská skupina...ale nedá se říct, že by tam ty lidi nějak mezi sebou komunikovali a z pohledu toho, že sem tam mezi nimi jediný chlap s dítětem, ale matky tam mezi sebou nijak zvlášť nekomunikují a já jsem poměrně jako izolován v tý malý vesnici,*“ vysvětluje Petr. Jeden z respondentů naopak poukazuje spíše na pozitivní vztahy s ostatními matkami, jelikož se s nimi celkem často setkává při cestě do školky a ze školky.

Otázka č. 13: Jaká je vaše současná situace? Jak se na zkušenost s RD nyní díváte (podstoupil byste znovu, co vám to dalo/vzalo atd.)?

Tři z respondentů by rodičovskou dovolenou podstoupili znovu, dva z dotazovaných poukazují na to, že by péči o dítě příště nechali spíše na manželce. „*A pokud nějaký dítě další vznikne, tak bych byl velmi rád, aby si to zkusila partnerka doma,*“ odpovídá na otázku Daniel. Jeden z dotazovaných také upozorňuje na to, že vůbec nezvažovat variantu, aby na rodičovskou dovolenou nastoupil otec, mu přijde nespravedlivé. Další respondent upozorňuje na důležitost volby, pokud by tedy byla tato možnost dána zákonem, přišlo by mu to nespravedlivé. „*Ted' jsem slyšel nějaký návrhy, že by se to mělo jako že uzákonit, že by to bylo povinný, to by se mi asi nelíbilo, že je to tlačení někoho někam, kam asi nemusí chtít, a tam by to nemělo být o tom, že musím, ale že to chcu,*“ vysvětluje Matěj.

6.5 Interpretace výzkumu

Z provedených rozhovorů vyplývá, že polovina odpovídajících respondentů uvádí jako hlavní důvod pro nástup na rodičovskou dovolenou finanční stránku. Druhá polovina dotazovaných se ve svých odpovědích liší, ve dvou třetinách se jednalo o subjektivní pocity dotazovaných, mezi které můžeme zařadit neuspokojivý pocit v rámci rozdělení rolí s modelem: pracující otec - pečující matka. Dalším subjektivním východiskem pro nástup na RD ze strany otce je nespokojenost s dosavadním zaměstnáním. Z jedné třetiny se poté jednalo o podmínky vnější, tedy lepší výchozí ekonomickou situaci, zejména s přihlédnutím k pozici partnerky v rámci získávání praxe v zaměstnání.

Z odpovědí všech dotazovaných je jednoznačné, že v prvních dnech byla péče o dítě především na matce. V této době byli otcové ve svém zaměstnání. Z rozhovorů bylo často zřetelné, že se snažili být partnerce či manželce během své přítomnosti maximálně nápomocní. Hlavní roli v péči o dítě ovšem hrála matka. Z hlediska reakcí na odchod matky do zaměstnání jsou výsledky totožné, tři jedinci z každé kategorie reagují neutrálně, dva považují tuto změnu za náročnou, a u jednoho se objevuje proměna pocitů od příjemných po požadavek navrácení se do původní pozice. V oblasti reakcí dítěte na odchod matky do zaměstnání se objevuje pouze jeden příklad, kdy dítě vnímá tento odchod zpočátku jako zradu. Nejprve takto reaguje na odchod matky. Poté, co se jeho hlavní pečující osobou stává otec, objevují se obdobné reakce jako při odchodu matky. Výraznější zásahy ze strany partnerky potvrzuje pouze jeden z otců, ostatní upozorňují spíše na zásahy v podobě instrukčního rázu.

V oblasti otázek týkajících se reakcí okolí na nástup otce na RD se ve dvou případech se objevila negativní reakce ze strany zaměstnavatele, a to ukončením pracovního poměru. Přátelé všech dotazovaných přijali roli otce na rodičovské dovolené jako bezproblémovou variantu, buď byli tolerantní, nebo tuto situaci nijak zvlášť neřešili. Ve dvou případech se objevili vtipné poznámky na adresu otce na RD ze strany jeho kamarádů. Rodiny většiny dotazovaných reagovali též bezproblémově, v některých případech hrál důležitou roli faktor času. Pouze jeden z respondentů upozorňuje na negativní reakci ze strany svého otce. V rámci rozhovorů se objevuje také reakce na kladný posun v oblasti vnímání otců na RD okolní společností. V předávání informace o nástupu na RD jsou výsledky na stejné úrovni, z rozhovorů ale spíše vyplývá ne příliš velká aktivita v této oblasti.

S přihlédnutím k teoretické části diplomové práce je možné poukázat na časté zdůrazňování finančních důvodů při zvažování odchodu otce na RD. V rámci výzkumné části se nepotvrdil fakt, že se finanční důvody týkají většiny případů, ovšem bylo patrné, že se objevovaly více často oproti méně častým důvodům pocitovým. Jelikož se jedná pouze o ilustrativní doplnění, nelze z tohoto tvrzení vyvozovat obecné závěry. V oblasti rozdílnosti péče o potomka ze strany otce a ze strany matky jsem v rámci literatury zaznamenala větší pozornost na péči matky o dítě, otec byl častěji zmiňován až v novodobějších publikacích. Při výzkumu respondenti vesměs nezdůrazňovali výraznější rozdíly v kvalitě a podstatě toho, kdo o potomka v raném věku pečuje. Z rozhovorů bylo patrné, že se oba přístupy liší z důvodu rozdílnosti pohlaví, což ovšem nemá vliv na kvalitu této péče. Z reakcí okolí je patrná shoda informací z literatury a informací získaných v rámci rozhovorů. Jedná se o kladné a tolerantní přijetí role otce na RD ze strany blízkých přátel. Ve většině případů reagovala také rodina s pochopením, což ilustrativně doplňuje zjištěné informace teoretické části. Ze strany zaměstnavatele jsem v rámci rozhovorů zaznamenala více negativních reakcí, než tomu bylo v různých publikacích, kde ovšem nebyly

tyto poznatky blíže specifikovány. Nelze tyto výsledky proto rovněž nijak zobecňovat, a jedná se tak pouze o konkrétní příklady, se kterými se v rámci běžné praxe můžeme setkat.

ZÁVĚR

Jedním z cílů mé diplomové práce „*Muž na rodičovské dovolené*“ bylo zmapování rozdělení genderových rolí v oblasti péče o potomka. Pozornost byla věnována především situaci, kdy roli hlavní pečující osoby zastává právě otec dítěte. Další cíl diplomové práce spočíval v přiblížení různých přístupů v oblasti péče o potomka. Pozornost byla věnována především tradičním psychologickým teoriím. S přihlédnutím k různým tradičním i novodobějším přístupům jsem došla k závěru, že se postoje k tomu, kdo jak kvalitně vykonává roli hlavní pečující osoby, neustále proměňují.

Všeobecně je možné říci, že dříve se jednalo o striktněji dané rozložení rolí jak v rámci péče o domácnost, tak v rámci péče o děti a zajištění rodiny po finanční a materiální stránce. Tradiční rozložení rolí spočívalo v tom, že otec byl živitelem a zajišťoval rodinu materiálně. Žena představovala v rámci rodiny především naplnění emoční stránky, jejím hlavním úkolem bylo obstarat domácnost a děti. Toto striktní rozdělení rolí se postupně uvolňuje a vyrovnává. Nemyslím tím, že by to tímto způsobem již nikde nefungovalo, je ale zřejmé, že s větší modernizací společnosti a postupným vyrovnáváním se genderových rolí, ať už ve sféře veřejné či soukromé, se tyto postoje také proměňují. Ženy mají více příležitostí v oblasti studia, zaměstnání, péči o domácnost stále častěji vykonávají oba, v oblasti péče o děti už to není výhradně matka, která ji zaopatřuje. S přihlédnutím k různým pomocným zákonným opatřením můžeme sledovat také podporu toho, aby na rodičovskou dovolenou nastoupil otec dítěte. Při srovnání situace v České republice a ve skandinávských zemích jsem zjistila, že např. ve Švédsku je jedna část rodičovské dovolené dokonce přímo určena otci dítěte. Pokud na ni nenastoupí, ztrácí tak nárok na rodičovský příspěvek.

Výzkumná část diplomové práce proběhla formou hloubkových rozhovorů s vybranými respondenty. Z provedeného výzkumu nelze vyvozovat obecné závěry, slouží ovšem jako vhodné ilustrativní doplnění teoretického výkladu.

V rámci odpovědí otců na otázku týkající se rozdělení rolí ve výchově dítěte jsem nepostřehla, že by dotazovaní věnovali této otázce zvýšenou pozornost. Z provedených rozhovorů vyplývá, že bezprostředně po porodu se o dítě starala výhradně matka. Otec na rodičovskou dovolenou nastoupil nejdříve po uběhlém šestinedělí. Jedním z dalších cílů byla snaha zjistit, jaké jsou hlavní důvody, které vedly otce k nástupu na rodičovskou dovolenou. V této oblasti se mi nepotvrdil fakt, že je to vždy finanční stránka rodiny, která k této volbě vede. Dva ze čtyř respondentů uvedli jiné než finanční důvody. Posledním sledovaným okruhem byl pohled okolí na tuto „společensky nestandardní“ situaci otce na rodičovské dovolené. Celkové reakce nebyly nijak negativní, ve většině případů se jednalo o neutrální postoje k dané situaci. Ilustrativní výzkum tak z větší části spíše potvrdil zjištění získaná v části teoretické. V oblasti rozdílnosti péče o potomka ze strany matky a ze strany otce nebyla této problematice v rámci provedených rozhovorů věnována pozornost.

Téma muže na rodičovské dovolené je pouze jedním z mála ukazatelů, které potvrzují, že se role mužů a žen v západní společnosti čím dál tím více vyrovnávají. I když se jedná o změnu, která má před sebou ještě dlouhou cestu, je zřetelné, že jde pozitivním směrem.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERARY

Bakalář, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002.

Biddulph, Steve. *Kniha o mužství*. Praha: Portál, 2011.

Brisch, Karl Heinz. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. Praha: Portál, 2012.

Drapela, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 2008.

Dudová, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008.

Freud, Sigmund. *Vybrané spisy. [Díl] 1, Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: Avicenum, 1991.

Fryjaufová, Eva. *Mateřská a rodičovská dovolená v otázkách a odpovědích: (nejen pro maminky)*. Brno: Computer Press, 2007.

Geist, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992.

Giddens, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.

Harnachová, Martina et. al. *Genderové stereotypy* [online] Socioweb.cz [Cit. 2015-04-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=352&lst=115>>

Hašková, Hana; Saxonberg, Steven; Mudrák, Jiří. *Péče o nejmenší: boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2012.

Janoušková, Klára; Sedláček, Lukáš. „Jiné mateřství.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Vol. 6, no. 1, s. 19-21.

Jedlička, Richard. *Psychosociální vývoj dítěte a jeho poruchy z hlediska hlubinné psychologie: psychoanalytická propedeutika pro učitele*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2001.

Karsten, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006.

Klímová Chaloupková, Jana; Šalamounová, Petra. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. Sociologické studie; 04/07.

Langmeier, Josef; Krejčířová, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006.

Le Goff, Jacques; Schmitt, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002.

Linhart, Jiří; Petrušek, Miloslav; Vodáková, Alena; Maříková, Hana. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.

Linková, Marcela. Gender v sociologii. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Vol. 1., no. 4, 2000, s. 1-3.

Lippa, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009.

Lupton, Deborah, Barcalay Lesley. *Constructing Fatherhood. Discourses and Experiences*. London: Sage, 1997.

Mahler, Margaret S.; Pine, Fred; Bergman, Anni. *Psychologický zrod dítěte*. Praha: Triton, 2006.

Maříková, Hana. Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Vol. 5, no. 1, 2004, s. 8-10.

Maříková, Hana. Rodičovská dovolená a muži. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Vol. 4, no. 1-2, 2003, s. 6-7.

Maříková, Hana; Křížková, Alena; Vohlídalová, Marta. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012.

Matějček, Zdeněk. *Proních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2005.

Merton, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON, 2007.

Nešporová, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 4, Rodiny s otci na rodičovské dovolené*. Praha: VÚPSV, 2005.

Nešporová, Olga. Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Vol. 7, no. 1, 2006, s. 32 - 36.

- Novák, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013.
- Piaget, Jean; Inhelder, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2010.
- Renzetti, Claire M.; CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Přel. Lukáš Gjurič. Praha: Karolinum, 2003.
- Sedláček, Lukáš; Plesková, Kateřina. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008.
- Singly, Francois de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999.
- Syslová, Zora; Borkovcová, Irena; Průcha, Jan. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.
- Štamberková, Jaroslava; Štefko, Martin. *Využívání mateřské a rodičovské dovolené: praktická příručka pro zaměstnance*. Praha: Český helsinský výbor, 2007.
- Švaříček, Roman; Šedřová, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007.
- Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005.
- Valdrová, Jana. *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004.
- Vodáková, Olga; Vodáková, Alena eds. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: SLON, 2003.
- Vohlídalová, Marta. *Trválá nebo dočasná změna? : uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. Sociologické studie, 7/11.
- Výrost, Jozef; Slaměník Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie. I*. Praha: Portál, 1998.
- Yablonski, Lewis. *Otcové a synové*. Praha: Portál, 1995.
- Zákony pro lidi [Česká republika]. Zákoník práce [online; rok zpracování 2006] Dostupný z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262#cast8>
- Zoja, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, 2005.